

Književni pregled.

Ocenio nadrabin dr. **Leopold Fischer**, Vršac.

Encyclopädia Judaica. Das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Berlin 1928. Eschkol A. G. I. Band: Aach-Akademien. XXXI i 1216 str. II. Band: Akademien-Apostasie. XXIV. i 1232 str. Svaka knjiga vez. M. 50.— u koži M. 55.—.

Jüdisches Lexikon. Ein encyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden. Mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen. Hrsg. von Georg Herlitz und Bruno Kirschner. I. Band: A-C. Berlin 1928. Jüdischer Verlag. XXXVI i 1472 str. Vez. M. 35.—, u koži M. 44.—.

Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Lieferung 14—22 des I. Bandes und 23—36 des II. Bandes. Tübingen 1928. J. C. B. Mohr. Preis jeder Lieferung M. 1·80.

Der Kleine Herder. Nachschlagebuch über alles für alle. A-Z. Mit vielen Bildern und Karten. Freiburg i Br. 1926. Herder. 1532 str. Vez. M. 30.—, u koži M. 40.—.

Reclam Praktisches Wissen. Hrsg. unter Mitarbeit erster Fachgelehrter. Mit 948 Textbilder, vielen Karten, Tafeln. Leipzig 1927. Philipp Reclam jun. XI i 818 str. Vez. u koži M. 20.—.

Naš izveštaj o novim izdanjima na polju jevrejske književnosti ili stručne nauke, koja se s njome graniči, otpočecemo ove godine sa nekoliko trebnika, koji na našu radost povećavaju naše znanje i olakšavaju istraživanje. Najznatnije delo je nesumnjivo velika »Encyclopaedia Judaica«. Već sa prvim njenim dvema sveskama dat nam je ne samo dragoceni i otmeni dar, nego je time izgrađen prvi sprat zgrade, kojom će se čitavo Jevrejstvo moći nekad ponositi. Ovo na petnaest velikih svezaka proračunano monumentalno delo želi da nam izloži duhovno stvaranje Jevrejstva kroz trideset hiljada godina naučno pouzdanim, pa ipak opšte razumljivim načinom. Nema naroda, koji je sa tolikim narodima zajedno živeo i u duhovnoj razmeni stojao, kao jevrejski narod. Prema tome ne može biti univerzalnije Encyclopaedie od jevrejske, ako ona ispuni svoju zadaću. Svest o spletu Jevreja sa svima kulturnim narodima, postala je u zadnjem veku nepobitno jača, neko ikad; ali će nam ona biti potpuno jasna tek posle ovakvog

ukupnog pregleda. Mi Jevreji se često tužimo na neznanje nama; ali se ne sme ni to prevideti, da postoji živa potreba za stvarnom poukom, i da samo nisu poznati putevi za podmirjenje te potrebe. Sad se to može postići na najzgodniji način. Svaki posednik ovog dela ima u njemu pouzdanog vođu kroz labirint od hiljade godina, koji će mu odgovoriti na sva pitanja u pogledu Jevrejstva, njegove istorije, njegovih uređenja ili neke istaknute ličnosti. Ni jedan pisac, koji želi da raspravlja o Jevrejima i jevrejskim stvarima, ne može se otresti dužnosti, da se orientiše u ovoj Encyclopaediji, pre no što uzme reč. Uobičajeni azbučni raspored ima tu rđavu stranu, što rastura sadržaj. U ovom delu to je sprečeno, opširnim monografijama, na sretan način. U njima se čitava oblast u vezi izlaže tako, da su pojedina pitanja i ličnosti upletena na način, da daju potpunu sliku, dočim zgodna uputstva na posebne članke pripremaju. Takvi veći radovi su u prvoj svesci n. pr. »Aaron, Abbreuiaturen, Abgaben und Steuern, Abraham, Adel, Agada, Aegypten, Akademien«. Druga sveska sadrži u još većoj meri ovakva opširna ukupna izlaganja kao: »Alchimie, Alexandrien, Allegorische Auslegung, Alphabet, Altar, Amsterdam, Amulett, Anthropologie, Anthropomorphismus, Antisemitismus, Apokalyptik, Apologetik, Apostasie«. Pregledno grupisanje svih Amorea, kakvo je ovde prvi put pruženo, važan je predrad za ispitivanje talmudske književnosti. Oblik izlaganja, kraj sve velike učenosti, koja se u pojedinim člancima nalazi, ipak je u opšte razumljiv. Stroga, bezobzirna objektivnost je druga vrlina, koja krasi ovo delo, te će ono unaprediti naučno ispitivanje Jevrejstva i široj javnosti pružiti pouzdano znanje na ukupnom polju jevrejske istorije i kulture. Neka je napomenuto, da su u članku »Adel« mnoga imena, kao: Köhner, Goldberger de Obuda, Wolfner i dr., izostavljena. Kao literarni podaci imali bi se dodati kod »Adrachta«: Sefer Hašetarot, Haitur, kod »Midraš ljob«: Ocar Midrašim, kod »Abessynien«: MGWJ 67. i t. d. Oprema, štampa i uvez dela, odgovarajući sadržini, zaslužuju svaku hvalu. — Za potrebe širih krugova jevrejskih i nejevrejskih namenjen je »Jüdisches Lexikon«. I ovo delo, i ako stoji na naučnoj podlozi, daje opšte razumljive izveštaje o svim predmetima u posve popularnom obliku, a pritom je strogo objektivno, te je to vrlina ovog Lexikona. Za saradnike su pridobiveni ljudi svih religioznih i političkih pravaca, usled čega pojedini članci uvek odgovaraju raznim nazorima velikog broja čitalaca. Lexikon je sračunjan na četiri sveske; prema tome on u zbijenoj kratkoći predstavlja trebnik jevrejskog znanja, istorije, književnosti, znamenitih ljudi Jevrejstva u prošlosti i sadašnjosti, jevrejske umetnosti, politike, narodnog kretanja, te bi trebao da se nalazi na stolu svakog obrazovanog laika kao i akademika, da bi ga najbržim načinom orientisao o svim pitanjima, koja se tiču Jevrejstva i njegovih muževa. Da bi odgovorilo svim ovim zahtevima, delo ima veliki, skoro preobilni broj ilustracija, fotografija i slika, koje ga čine privlačnim i očiglednim. Bez sumnje, ovaj će Lexikon za

najkraće vreme doživeti drugo i treće izdanje, zato će ove primedbe, koje ne umanjuju vrednost dela, redakciji svakako dobro doći. U članku »Achusa« nedostaje juristička definicija u smislu biblijsko-talmudskog prava. Kod »Alphabet« nije ukazano na knjigu Zollera, koja na drugi način tumači značenje pojedinih pismena. »Aneignung« je po talmudskom pravu neka vrsta uzimanja u posed, otuda je u Lexikonu izloženi nazor netačan. Izraz »Anweisung« nema nikakve veze sa שְׁעִידָה דֵּר נָחַן; zato ovaj članak treba dobro ispraviti. »Appellation« nije bilo u jevrejskom pravu, zato sve ono, što je rečeno u ovom članku, treba da stoji pod »Wiederaufnahme des gerichtlichen Verfahrens« ili »Revision«. Članak »Assmachta« je suviše jednostrano izrađen, juristički deo je preopširan, a način tumačenja pisma gotovo je izostavljen, a M. Guttmann u svom delu pod tim nazivom obilno nas poučava o tom. Kod »Auge um Auge« nisu nabrojane pet vrsti talmudskog pokajnog novca. U članku »Bedingung« pogrešan je tehnički izraz broj 5, on bi trebao da glasi: הַנָּאִי בִּדְבַר אַחַד יִמְעָשֶׂה; בדבר אחד; broj 6 je mahom pogrešno. Ispod »Beleidigung« nedostaje najpoznatiji izraz אֲבָק לְשׁוֹן הָרַע. Kod hebrejskih imena »Beglaubigung« nedostaje najpoznatiji izraz אִשְׁרָתָה דְרִיטָא. Beglaubigung (overenje) je jedan od najvažnijih akata jevrejskog prava, o kom se odveć kratko govori prema opširnosti ostalih jurističkih pojmova. Kod »Bibelübersetzungen« ne ukazuje se na Wohlgemutha i Fuchsa. Kod »Boschet« nema napomene, da je i on jedan od pet pokajnih novaca, koji se plaća zbog »Auge um Auge«. Pri nabranjanju dela »Georg Brandes«-a nema »Die Jesussage« 1926. O prevodenju izraza »Chasan« sa predmolilac može se u Almanahu II. str. 98. čitati tačniji nazor. Ne može nam se ne napomenuti, da iz Jugoslavije ni vodeće ličnosti, kao vrhovni rabin Isak Alcalay, pa onda David Alcalay i dr., nisu navedene, ma da se nalaze imena, koja bi mirne duše mogla izostati. — U Almanahu II. str. 133. opširno je ocenjeno prvih trinaest svezaka monumentalnog dela: »Die Religion in Geschichte und Gegenwart«, od kog je prvi tom zaključen, a od drugog se toma četrnaest svezaka pred nama nalaze. I za nove sveske važi sve ono, što je rečeno za one, koje su već izišle. U njima se odveć oprezno izveštava o sadanjem stanju istraživanja na svima poljima. Antisemitske struje se odbijaju. Religija poslebiblijskog vremena odveć je oskudno izložena, a to se opaža naročito kod »Bibelerklärung«, »Busse«, »Dogma«, Dreieck«, »Fleisch«. Dalje se opaža, da su, i pokraj dobre volje nastojanja za pravednošću prema Jevrejstvu i njegovim predstavnicima, tek skromni počeci učinjeni u tome. Ali i to je ogroman napredak prema prvom izdanju ovog dela. Posve je razumljivo, što je izdavač jednog u prvom redu hrišćanskog bogoslovskog dela zadržao hrišćanskim saradnicima sve ono, što se odnosi na Stari Zavet. Ali bi onda trebalo za stvari, koje su u budi-kakvoj vezi sa naukom Jevrejstva, imati za stalnog savetnika nekog jevrejskog naučnika. Na taj način ne bi se onda u navodima jevrejske istorije, kao i u »Bibelwissenschaft«, pot-

krale osnovne pogreške. Ali u svakom slučaju je ovaj ručni rečnik jedno svedočanstvo o vezi temeljne učenosti i vladajućih misli u strujama vremena, kao što to već nemačka nauka zna da izvede. — »Der Kleine Herder«, konverzacioni leksikon od jednog toma, daje izvešća o svim poljima znanja. Naročito opširno i potanko raspravlja ono, čime se danas u svakidanjem životu susrećemo. Učenjaci unose u ovo zbirno delo sve, što je vredno znati iz njihove struke, jasno i pouzdano, prema najnovijem stanju nauke, a ujedno opšte razumljivo. Ali Mali Herder nije samo obaveštajna knjiga, nego i savetodavna. Ovom cilju služe pre svega okvirni članci, koji daleko premašuju kratke navode trebnika od jednog toma. Oni većinom raspravljaju prava prosvetna pitanja do potpune iscrpnosti. No i kratki članci teksta ne donose samo suha imena, podatke i brojeve, nego i navode o vrednosti, cilju i primeni. Ovakve činjenice dati u zbijenoj kratkoći, odveć je teško, zato se tim više moraju priznati posvud opažena savesnost i nepristrasnost. Za one, koji traže obaveštaja, ovo je veoma važno. Zgodan format, razgovetna štampa daju sadržini celihodnu spoljašnost. Naročito se radujemo dodatim slikama: poučno i lepo podpuno dopunjuju napisanu reč. Knjiga se naziva trebnik o svemu za sve. Ovaj naziv ona zaista zaslužuje, jer će Mali Herder svima biti priručna i upotrebljiva obaveštajna knjiga. — Reclamovo »Praktisches Wissen« je delo, koje pokazuje, kako se može dospeti do bogatih i živih izvora znanja i bez suhog pojedinačnog istraživanja. Stručnjaci svetskog glasa dali su ovde popularno napisane sastave iz svih polja znanja. Pored Alberta Einsteina, koji uopšte razumljivom obliku piše o teoriji relativiteta, nalazimo Potoniéja, Lichnovskog Sautera, Friedenthala, Paulsena, Pilgera i mnoge druge. Vrednost ovog nesravnjivog dela leži u obilju praktičkog znanja, koje pruža u smišljenom poretku i u vešto izvedenom obliku. I mlado i staro i muško i žensko, jednom reči svako će naći ovde bogatstvo potrebnog praktičkog znanja, koje svakidani život traži od nas. O geografiji i športu, o elektricitetu i fotografiji, o pravosuđu, o trgovini i medicini, o rundfunku i automobilu, o domaji i bašti ili kuhinji, o stotrukim poljima nalazimo ovde obaveštajnog znanja, koje možemo odmah praktično primeniti. Izdavanjem ovog dela steklo je slavno izdavaštvo u Leipzigu visoku kulturnu zaslugu. Reclamovo »Praktisches Wissen« je čitanka i trebnik u najboljem smislu reči, kome je osigurana najveća rasprostranjenost. Gde god se razume nemačka reč, ovo će se delo s radošću pozdraviti.

קרית ספר. רבעון לביבליוגרפיה כלל מבטאו של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם. A quarterly bibliographical review of the Jewish National and University Library in Jerusalem. IV. year. Jerusalem 1927/28. 371 str.

Jüdisches Archiv. Zeitschrift für jüdisches Museal- und Buchwesen, Geschichte, Volkskunde und Familienforschung. Heraus-

geber L. Moses. I. Jahrgang, 6 Hefte. Wien, XVIII. Karl Beckgasse 29. 1928.

Jüdische Familienforschung. Mitteilungen der Gesellschaft für jüdische Familien-Forschung. I. Band, 1924—28. Berlin Potsdamerstr. 5.

Der Morgen. Zweimonatsschrift. Herausgeber: Prof. Julius Goldstein. Jahrgang 4, Nr. 1.106 str. Berlin 1928. Philoverlag. איצ"ר הדיים. מאסף לתורה ישראל לדברי ימינו נערך ע"י חיים יהודה. ערדעניידן. IV. Jahrgang. Deva 1928.

Livre d'hommage à la mémoire du **Dr. Samuel Poznanski** (1864—1921). Offert par les amis et les compagnons du travail scientifique. Warszawa 1927. Synagoga na Tlomackiem. 496 str.

Festschrift zum 50-jährigen Bestehen der Landesrabbiner-Schule in Budapest. Budapest 1927. Alexander Kohut Memorial Foundation IX i 314 str.

Sellin-Festschrift. Beiträge zur Religionsgeschichte und Archäologie Palastinas. Ernst Sellin zum 60. Geburtstage dargebracht. Leipzig 1927. A. Deichert. 156 str. M. 7.—

Internationale Kulturliga. Revue des internationalen Lebens. Organ der gleichnamigen Gesellschaft. Praha, Slezská 1739. III. Band.

Nation und Staat. Zeitschrift für das europäische Minoritätenproblem. Wien 1927. I. Jahrgang. Wilhelm Braumüller.

U ovoj drugoj grupi donosimo malen broj periodičkih časopisa i zbirnih dela, čija su sadržina najrazličitija polja nauke. O trećem godištu četvrtogodišnjeg časopisa jevrejske narodne i sveučilišne biblioteke u Jerusolimu »Kirjat Sepher« bilo je govora u III. svesci Jevrejskog Almanaha str. 157. Četvrto godište donosi također potpunu bibliografiju u potonjoj godini izašlih dela, i mi se divimo, što jevrejska literatura u Erec Izraelu iz godine u godinu raste. Svakoj svesci su pridodate nekolike naučne rasprave o talmudskom, istorijskom i literarnom istraživanju na hebrejskom jeziku, koje su dobro došle radi svoje visoke vrednosti. — Vredni izdavač »Jüdisches Archiv«-a, L. Moses, umeo je da podigne jedan časopis na visinu istorijskog istraživanja, tako da se čitav niz znatnih istoričara može ubrojati u njegove saradnike. Pojedini sastavi bave se u prvom redu bečkom, pa onda austrijskom i burgenlandskom istorijom i donose nove važne podatke, obrađene po izvorima. Ovaj časopis ume i nestručnjaku toliko da kaže, da ni jedan inteligentan Jevrejin neće propustiti, a da se ne pretplati na njega, kome je godišnja cena 6 austr. šilinga. — Društvo za istraživanje jevrejskih porodica izdalo je decembra 1924. prvu svesku svog »Jüdische Familien-Forschung«. Sa dvanajstom sveskom od decembra 1927. zaključen je prvi tom. Svome cilju, da prikupi

gradivo od jevrejskih porodičnih papira, ovaj je časopis potpuno odgovorio. Značaj ovog cilja jasan je svakome, ko god je ikada zagledao u istoriju. Već se Biblija odveć bavi rodoslovima i porodičnim povestima. A iskustvo nas faktično uči, da je istraživanje jevrejske porodice važno sa održanje Jevrejstva, jer poznavanje predaka ujedno je pojačavanje zaledine onima, koji dolaze posle nas. U istraživanju sopstvene porodice nalazi se etička vrednost za izazivanje opravdanog samoljublja. Na taj način su pojedini sastavi ovog časopisa, koje zbog ograničenog prostora ne možemo doneti, zanimljiva istorija Jevreja u Evropi. Na ovaj se časopis pretplaćuje upisom za člana pomenutog društva sa godišnjom članarinom od 10 M. — Objavljena sveska odlično uređivanog dvomesečnika »Der Morgen« donosi između ostalog i ove čitanja vredne sastave: R. Hallo: *Jüdische Kultus- und Kunstdenkmäler im Landesmuseum in Cassel*; Herford: *Die religiösen Grundlagen im Lichte des Christentums und des rabbinischen Judentums*; Goldstein: *Schriften zur religiösen Lage der Zeit* i Bab: *Die berufliche und soziale Schichtung der Juden in Argentinien*. — Rabin Ch. L. Ehrenreich u Devi (Rumunija) izdaje pod nazivom »Ozar Hachaim« jevrejski literarni časopis, koji je ispunjen većinom talmudskim radovima. Želja izdavačeva, da samo talmudski naučene muževe Izraela upozna sa naučnim istraživanjem i metodama, pohvalna je; a kako se iz imenika saradenika vidi, on taj cilj i postizava. — Kao uspomena na pokojnog varšavskog rabina, Samuela Poznanskog, općinom izdata spomenica može se smatrati ogledalom rada i stvaranja jednog obilatog života. Poveće ovo delo sastoji se iz dva dela: iz jednog, koji je napisan na evropskim jezicima, i iz dela hebrejskog. M. Balaban iznosi na poljskom jeziku životopis ovog prezano umrlog velikog naučnika, koji je svojim znatnim istraživanjima podigao sebi večan spomenik u jevrejskoj literaturi. Zatim dolazi bibliografija Poznanskih spisa, koju je sastavio A. Marx i E. Poznanski. Veliki broj njime napisanih spisa jasan je dokaz o njegovu delanju. Čitav niz naučnih radova najznatnijih naših naučnika čini te je ova impozantna knjiga pravi majdan jevrejskog znanja. Svaki rad za sebe zaslužuje, da se o njemu posebno govori, ali radi skućenog prostora mi se zadovoljavamo samo njihovim nabranjem. A. Schwarz odlično poriče pitanje, da li će se Lev. 16, 23 preinačiti. I. Abrahams piše na osnovu starih rukopisa sa Malabarske obale o rečima proroka Gada. A. Büchler ispituje modalitete ceremonije venčanja, naročito one Hupa u prva dva veka. S. Krauss daje podatke za istoriju Gaonima. M. Balaban objavljuje opširnu studiju o frankističnom pokretu u Poljskoj. D. Simonsen objavljuje četiri arapska mišljenja R. Mose ben Maimona sa prevodom. C. Duschinsky tumači opširno istoriju molitve Jekum Purkan. L. Ginzberg ispituje hagadu kod crkvenih otaca. V. Aptowitzer raspravlja o politiku Hasmonaeaca i njihovih protivnika. Još su dali dragocene priloge A. Marx, Borstein, L. Blau, Brody, Gaster, Dubnow, Dawidson, Thon, Mann, Markon, Mar-

morstein, A. Freimann, Cassutto, E. N. Adler, Kokowzoff, M. Schorr, S. Seligmann. Već iz ovog nabiranja samih imena vidi se, da se ovo delo može ubrojati među najbolje pojave jevrejske literature potonjih godina. — U »Festschrift zum 50-jährigen Bestehen der Landesrabbinerschule in Budapest« iznose L. Blau i M. Klein istoriju ove škole za prvih pedeset godina i prikupljaju dragocene statističke podatke. L. Blau ispituje prosbol, poređuje ga sa grčkim Papyri, opisuje njegovu pravnu istoriju i pretresa ga jezikovno i stvarno. Njegovu mišljenja, da je prosbol prvobitno bio grčki napisan, ne možemo se nikako pridružiti jer, kao i kod drugih dokumenata iz talmudskog vremena, Grci i Rimljani primali su samo ime, a nikako ne i juristički sadržaj, koji je, po staroj tradiciji, svagda na aramejskom jeziku bio napisan. Julius Fischer izlaže detaljno životopis Alexandra Kohuta. Georg A. Kohut pokušava sastaviti bibliografiju o A. Kohutu. U hebrejskom delu objavljuje M. Weiss nekoliko gaonejskih responsa iz Geniza, što se nalaze u Kaufmannovoj biblioteci. Heveši daje jedno istraživanje o Koheletu. A. Hoffer bavi se pitanjem, da li je dopis vojne vlasti o smrti nekog vojnika dovoljan za stupanje u brak njegove žene. I tako nam i ovaj zbornik pruža obilatu pouku i podstiče nas na izučavanje naše literature. — »Sellin-Festschrift« sa njezinih 16 rasprava pozdravljamo s radošću, jer se iste have isključivo starozavetnim istraživanjima. Eksegezu raspravljaju Steuernagel (Psalam 51), Schmidt (Hosea 6), Dürr (Psalam 19), Caspari i Staerk (Deuteronomium), Hahn (צַדִּיק »bilden«, »formen«), Alt (Josua), Herrmann (das zehnte Gebot). Istoriju religije uzeli su za temu Albright (Aegypten und Palästina im dritten Jahrtausend v. Chr.), Jirku (Die Götterwelt Palästinas), Kittel (Die Religion der Achämeniden) i dr. Smatramo se obvezanima, da ovu spomenicu jevrejskim čitaocima toplo preporučimo kao svedočanstvo živahnosti onog naučnog rada, čija se laička publika u osnovi samo iz naših redova obrazuje. — Pre nekoliko godina stvorena »Internationale Kulturliga« jeste časopis ukupnog međunarodnog života. Ovde je pronađen oblik, koji se naslanja na moderne metode rada, pa u samostalnim priložima raspravlja međunarodne kongrese, izjave, literaturu i dr. Baš sad je izišao treći tom ovog časopisa, koji sadrži ove priloge: međunarodne sednice, religijski pokret, Jevrejstvo, hrišćanstvo, islam, državne organizacije, svetska privreda, socijalna politika, radno vreme, zdravstvenost, stanovi, zadugarstvo, privatni nameštenici, turistika, pozorište, vaspitanje, štampa, carina, financije, železnice i dr.

Kunstkalender für das Jahr 5688 Heidelberg, Klingenteichstr. 2. S. Müller. M. 2.—.

Godišnjak. Izdaje Izraelska bogoštovna općina Zagrebačka. I. god. 5688. Zagreb 1927. 131. str.

Jüdischer Almanach auf das Jahr 5688. Hrsg. im Auftrage

des Keren Kajemeth Lejisrael in Prag, redigiert von Friedrich Thieberger und Felix Weltsch. 376 str.

Židovský Kalendár na rok 5688. Redigoval Dr. Fr. Friedmann. Praha 1927. Židovský Zprav. 264 str.

The American Jewish Year Book 5687. Volume 28. Edited by Harry Schneiderman. Philadelphia 1926. The Jewish Publikation Society of America. 640 str.

The Kallah. An Annual Convention of Texas Rabbis. Year Book 1928. Edited by Rabbi Abraham I. Schechter. Huoston, Texas. 59 str.

The Jewish Year Book 5688—89 (1928). Edited by S. Levy. London 1928. Jewish Chronicle. 494 str. Vež. Sh. 2.—

Jüdisches Jahrbuch für Gross-Berlin 1928. Hrsg. von Jacob Jacobson. Berlin 1928. Fritz Scherbel & Teilh. 320 i LXXXIV str. Vež. M. 4.50.

Münchener Israelitischer Kalender auf das Jahr 5688. München 1927. B. Heller, 118 str.

Führer durch die jüdische Wohlfahrtspflege in Deutschland. Hrsg. von der Zentralwohlfahrtsstelle der Deutschen Juden. Charlottenburg 1928. Dr. Fritz Scherbel. 288 str.

Iz velikog broja godišnjaka i kalendara navešćemo tek mali izbor. »Kunstkalender«, što su ga izdali profesor Max Eisler i glavni učitelj S. Müller, sastavljen je sa mnogo finoće i dobrog ukusa iz velikog materijala takvih pojedinačnih polja, koja su po najbolje podesna, da posmatraču omoguću stvaranje pojma o širini i dubljini Jevrejstva, kakvo je došlo do prečišćenog izražaja u umetnosti. Izneti predmeti uzeti su iz jevrejske istorije, iz jevrejskog bića i iz jevrejskog duševnog i misaonog sveta. Prikazivači-umetnici većinom su nejevreji, kao: Botticelli, Bosboom, Rembrandt, Hugo van der Goes, Raffael, Pieter Brueghel, Michelangelo, Dierik Bouts, Murillo, Gerbrandt van der Eeckhout, Palma Vecchio, Rubens, Nicolais Moeyaert, Giorgione, Frans Francken i još mnogi drugi; dalje, slavni Gobelini iz Beča, pa Max Liebermann i Josef Israels. Svaka slika stoji u najtešnjoj vezisa dotičnim danom biblijske sedmice. Svakom jevrejskom domu poslužio bi bi ovaj kalendar za pouku i ukras; zato bi želeli, da se što više raspobre. — Predstojnik bogoštovne općine u Zagrebu izdao je pod nazivom »Godišnjak« prvu godišnju knjigu, u kojoj podnosi izveštaj o svom delanju i o svim ustanovama općine. Tome je dodato još nekoliko popularno-naučnih radova; tako od G. Schwarz »Najstarije kalendarsko računanje kod Židova« (Ovde primećujemo, da je na str. 73. Schwarz zaboravio pomenuti staro ime prvog meseca Aviv i da je značenje imena Etanim, Bul i Ziv u Almanahu I. str. 191. tačno protumačeno.) L. Šik opisuje Domus Judaorum u Srednjem Veku. M. Margel tumači istoriju

»Vjenčanog prstena«, pri čemu previda odnosni članak u Haeškoj VII. str. 212. Freiburger iznosi životopis »Ahad Haam«-a. Zagreb se, prema velikim jevrejskim općinama Zapada, može nazvati malom općinom; zato zaslužuje tim veću pohvalu njena požrtvovnost oko rasprostiranja jevrejske književnosti, koju je i ovim Godišnjakom unapredila. — »Jüdischer Almanach« na nemačkom jeziku i »Židovsky Kalendar« na češkom jeziku, oboje izdato u Pragu, odlikuju se obiljem priloga i raznolikošću sadržine. U Almanahu su šest članaka o Cionizmu, petnaest sastava o Jevrejima i Jevrejstvu i osam pripovedaka i pesama; zatim dolaze reprodukcije iz Rembrandta, biblijske slike i fotografije iz Palestine. Češki kalendar, manji od predašnjeg, ipak donosi sedamnaest različitih sastava jevrejske sadržine, tri o Palestini i 18 beletrističkih priloga. U obadvoma se napred nalazi jevrejski kalendar za 5688. godinu sa sinagogalnim običajima. Mnogostrana sadržina, znatni pisci Jevrejstva, koji su pridobiveni za saradnike oba kalendara, kao i lepa spoljašnost obezbeđuju im veliku rasprostranjenost. — »American Jewish Year Book 5687« izveštava, posle kalendarskog dela, vrlo tačno o svim događajima u životu Jevreja čitavog sveta, te je po tome važan izvor za jevrejsku istoriju. William G. Tachau daje vrlo zanimljiv rad o arhitekturi sinagoge sa mnogobrojnim slikama. Albert M. Friedenberg iznosi istoriju Jevreja u Americi od 1654—1787. Mi doznajemo, da je Jacob Barsimson iz Holandije kao prvi Jevrejin 22. avgusta 1654. došao u New Amsterdam (danas New York). Opširni nekrolozi o Kaufmannu Kohleru, Henry B. Malteru, Israel Abrahamsu i Ephraim Ledereru daju nam tačne životopise vodećih lica. Pouzdana i temeljna statistika sa 36 tablica praktičan je kažiput u jevrejskom životu Amerike. — Novoosnovano udruženje rabina u Texasu daje u prvom godišnjaku izveštaj o prvom konstitutivnom kongresu i donosi popularno-naučne rasprave o biblijskoj arheologiji od Barnstona, o istoriji Jevreja u Texasu od Cohena, o Spinozi od Lefkowitza, o bogosloviji Abrabanela od Machta, o sabatianskom molitveniku Simona Pechi od Rosingera, o sinagogalnim diferencama za gaonejsko vreme između Palestine, Italije i Babilona od Schechtera. Izgleda, da je udruženje rabina u Texasu najmanje u čitavom svetu, jer ima samo dvanaest članova. — Sadržaj ostala tri godišnjaka je u glavnom vrlo tačna i pregledna statistika. »Jewish Year Book« obuhvata London, sva mesta Velike Britanije, pa onda sve britanske dominije. Zbog toga je ova knjiga vrlo korisna ručna knjiga, koja pruža pregled nad Jevrejima različitih zemalja. Još ova knjiga sadrži spisak svih dela biblijske i jevrejske sadržine, napisan engleskim jezikom. Spisak lica na 125 strana daje obaveštenje o svim jevrejskim ličnostima Velike Britanije. U »Jüdisches Jahrbuch für Gross-Berlin« mi se divimo velikom broju jevrejskih društava, te se može reći, da Berlin ima u tom pogledu vodeću ulogu između svih jevrejskih opština. Izvanrednom temeljitošću i savesnošću sastavljena je ova velika statistika, koja nam daje besprekidni pregled nad bogato

razgranatim zadružnim životom među Jevrejima Berlina. O svim školama obrazovanosti, ritualnom uredenju i upravi najtačnije se izveštava. Nekoliko dragocenih rasprava o jevrejskom omladinskom pokretu, o jevrejskoj štampi, jevrejskom problemu, i o čuvanju starih jevrejskih kulturnih dobara znatno dižu vrednost ovom godišnjaku. »Münchener Israelitischer Kalender« također daje obaveštenje svim uredenjima unutar ove opštine i donosi nekoliko popularnih rasprava. — Ovde uvršćujemo i »Führer durch die jüdische Wohlfahrtsplege in Deutschland«. Dr. Belly Schlesinger, referentkinja statistike u centrali za dobrobit nemačkih Jevreja, stekla je obradom ove knjige većitu zahvalnost. Ova nani knjiga iznosi način i obim socialnog zbrinuća, te je pravi vod za socialan rad i organizaciju. Sadržaj joj je veoma trezven, te poučava, opominje i utiče. Ona pokazuje, gde je slabost i gde treba stvarati red. Ona pokazuje, da je svaki rad samo u saradnji od uticaja. Knjiga je podeljena na pet delova. Prvi deo izlaže centralno mesto dobrobiti i njegove filiale; drugi deo iznosi organizacije javne jevrejske dobrobiti; treći deo prikazuje zatvorena uredenja jevrejske dobrobiti; četvrti deo izlaže omladinski pokret i negovanje omladine; a peti deo iznosi vanteritorialne organizacije za dobrobit i socialnu politiku.

Meier-Graefe, Julius: Pyramide und Tempel. Notizen während einer Reise nach Aegypten, Palästina, Griechenland und Stambul. Berlin 1927. Ernst Rowohlt. 402 str. 64 tablice. M. 10·50, vez. M. 15.—.

Ludwig, Emil: Am Mittelmeer. Berlin 1927. Ernst Rowohlt. M. 6·50, vez. M. 10.—.

Ketter, Peter: Im Lande der Offenbarung. Reiseschilderungen aus dem Orient. Mit 50 Bildern nach Originalaufnahmen. Trier 1927. Paulinus-Druckerei. 250 str.

Schröder, J.: Mit dem Peer Gynt ins Heilige Land. Erlebnisse und Eindrücke einer Palästina-Pilgerfahrt. Köln 1926. Deutscher Verein vom Heiligen Lande. 184 str.

Nordau, Max: Erinnerungen. Erzählt von ihm selbst und von der Gefährtin seines Lebens. Wien 1928. Renaissance. 347 str. M. 5·50, vez. M. 7.—.

Misrachi. Festschrift hrsg. anlässlich des 25-jährigen Jubiläums der Misrachi-Weltorganisation vom Zentralbüro des Misrachi für Deutschland. Berlin 5687. 206 str.

Kohn, Hans und Weltsch, Robert: Zionistische Politik. Eine Aufsatzreihe. Mährisch-Ostrau 1927. Dr. R. Färber. 291 str. M. 3·80.

Keren Hajessod (Palastina-Gründungs-Fonds). Bericht an den XV. Zionistenkongress Basel 1927. Jerusalem 1927. 171 str.

25 Jahre Keren Kayemeth Leisrael (5662—5687). Bericht des Hauptbüros des KKL. Jerusalem 1927. 200 str.

Palästina. Monatsschrift für die Erschliessung Palästinas.
Wien, X. Jahrgang. 1927.

Ako bismo hteli izveštavati o cionističkoj literaturi, naša bi zadaća bila nepodpuna, kad ne bismo spomenuli ove godine izdate knjige o Palestini. Šta više, mi ćemo najpre o njima govoriti, jer očiglednim opisom manuelnog cionističkog rada dolazi se do boljeg razumevanja uspeha Cionizma. Meier—Graefe probavio je po godine u Egiptu, čiji opis zauzima polovinu ove knjige. Zemlja i ljudi, kultura i spomenici podrobno se izlažu u divnim snimcima dopunjuju. Iz Egipta je došao u Palestinu. Naravno da u pogledu prirodne lepote Palestina ne može dati ono, što pruža Egipat; otuda ima pisac pravo, kad tvrdi, da iz Evrope treba najpre ići u Palestinu, pa tek onda u Egipat, a ne putovati obratno. Ali naše interesovanje ide za nečim višim, te se tako i naša pažnja obraća današnjoj Palestini, t. j. zemlji, koja se izgrađuje, a ne starim spomenicima, kojih gotovo i nema, jer su ih uništili ratovi, koji su hiljadama godina besneli u ovoj zemlji. Meier—Graefe se trudi da razume novu jevrejsku generaciju i njeno delo, kao i cionističku politiku; on je o Palestini govorio sa najpozvanijim muževima cionističkog pokreta, ne bi li se tačno informisao, kao sa: kolonelom Kišom, profesorom Pickom, Hansom Kohnom, pa je zaista oduševljen jedinstvom hebrejskog jezika kod svih Jevreja Palestine bez razlike političkog ili religijskog pravca. On se divi novim naseobama i njihovim tvorcima, koje naziva »Brillenleute«, jer se njima ravni mogu svagda naći u bi-roima evropskih gradova. On je pun divljenja o uspesima jevrejskog pozorišta, iznašajući ujedno i nedostatke, kojih je ovde u izobilju. — Ludwig je proputovao zemlje Sredozemnog Mora; on je bio u Carpi, Palermu, Siciliji, Tunisu, Egiptu, Stambulu, Troji, Smirni, Damasku, pa onda u Palestini i Grčkoj. Njegovi putopisi kroz ove zemlje i gradove su privlačni i živopisni, a lepe i jasne fotografije, koje je snimio, daju napisanoj reči život i impuls. U Palestini su ga jevrejske naseobine najvećma zanimale. Ludwig je upravo ushićen od domajskog patosa, koji tamo ljude i stvari oživljava; Jevreji su tamo tako mirni, tako zadovoljni i čutljivi, da su izgubili poznate mane evropskih Jevreja. Ono što se posvud vidi, je samo rad, a što taj rad proizvodi, to je imanentni patos. Što se u zemlji zbiva, a to je tiho, neuzdržljivo prodiranje u staru zemlju, danas je lepše, no što može biti za deset godina. A to je odašiljanje pionira. — Ketter je preduzeo putovanje u Orient, a naročito u Palestinu. On je posetio Neapel, Maltu, Carigrad, Smirnu, Atinu, Beirut, Damask, zatim u Palestini: Karmel, Nazaret, Genezaretsko jezero, Tabor, Samarićane, Jerusolim, Emaus, Betlehem, Jeriho, reku Jordan, Mrtvo more, Jafu, Tel Aviv, pa onda carstvo Abdullaha i zemlju Faraona. Dve trećine knjige posvećeno je izlaganju Palestine. Njeno izlaganje nije nikakav prilog za istraživanje zemlje, pa ni vod na putu, koji pojedina mesta opisuje, nego su to neusiljena časkanja, opažanja i

kratke dnevničke pribeleške za vreme putovanja. Samo je šteta, što je gotovo sasvim zaboravio Jevrejstvo, njegovo delo izgradnje i kolonije. — Naprotiv, Schröder posvećuje u svojoj knjizi čitav odsek Cionizmu i s pohvalom ističe, kako je njegov uticaj doneo veliki razvoj u zemlju, jer su mnoge škole i sela osnovani. Schröder je sekretar »Deutschen Vereines vom Heiligen Lande«, koji je polazeći iz Kolna ladom »Peer Gynt,« posetio Lisabon, Gibraltar, Neapel, Kretu, a u Palestini: Nazaret, Genezaretsko jezero, Tiberias, Kapernaum, Sihem, Betlehem, Getsemane, Betaniu, Mrtvo more, reku Jordan, Jeriho, brdo Cion, Emaus, Jafu, Tel Aviv, Egipat i Rim. Članovi ovog katoličkog putničkog društva zapisali su svoje utiske u ovoj knjizi, svaki o drugom kraju. — Prelazeći na pravu cionističku literaturu najpre ćemo reći nekoliko reči o »Erinnerungen« Maxa Nordaua. Potonjih godina jedva da je izišla tako važna knjiga, u kojoj jedan od najoriginalnijih i najsmelijih mislilaca našega veka priča roman svoga života i svoga naroda. Jedna moćna epoha uskrsava pred našim očima. Jer ovo delo nije samo uzbudljivi roman jednog velikog života, nego i zanosljiva istorija patnje čovečanstva, a u prvom redu onog naroda, čiji je vođ bio Max Nordau. Najveći muževi dvadesetog stoleća, s kojima je Nordau u dodir dolazio, ovde su okarakterisani. Ime Nordau postalo je poslanje. Buduća pokolenja crpsti će iz njegovog dela ideal lepote i čudorednosti. — »Misrahi-Festschrift« predočava duh, koji izbija iz misrahističkog rada za 25 godina njegova postojanja, i iznosi sam taj rad. On stvara uverenje, da sam Misrahi ima prava na život, jer je njegova deviza: »Jedan Bog, jedan zakon, jedan narod i jedna zemlja«. Ove četiri jedinice on pretapa u jednu harmoničnu celinu kao pogled na život. Priznanje našeg Boga, vladavina našeg zakona. pribiranje našeg naroda i izgradnja naše zemlje jeste životna zadaća Misrahi, koju shvaća jedinom, nedeljivom zadaćom; za nju se bori u svim logorima, nju objavljuje u jevrejskom i nejevrejskom svetu. Ovu borbu vodi, u 33 rada ove knjige iz pera prominentnih vođa, duhovnim oružjem, pa će svoje današnje protivnike žigosati kao ubedene pristalice jedine istine. Ovi radovi obaveštavaju nas o idejama, radu, cilju, težnji, istoriji, uplivu i dejstvu Misrahi. Neka bi ova knjiga imala mnogo čitalaca. — Hans Kohn i Robert Weltsch prikupili su na opštu želju u jednu knjigu gotovo sve sastave, koji su objavljeni za potonjih sedam godina. Iako su ovi sastavi pisani raznim povodima i u razna vremena, oni ipak čine organsku celinu, jer su potekli iz istog nazora. Predmet im je pokret za obnovu jevrejskog naroda, ili prosto rečeno: Cionizam. Baš danas, kad je, usled mnogog razočarenja od prevelike nade, nastupilo desorientovanje cionističke svesti, bilo je potrebno dati cionističkoj javnosti jednu knjigu, koja pokušava razbistriti pitanje jevrejskog nacionalizma. Mi naročito ističemo članke od H. Kohna: »Achad Haam«, »Zur künftigen Gestaltung Palästinas«, i od R. Weltscha: »Zu jüdischen Festen«, »Idee und Illusion«. Ovi će sastavi i mimo svoje aktualnosti uticati na cionističko mi-

šljenje. — Glavni biro Keren Hajesoda u Jerusolimu podneo je 15. cionističkom kongresu, koji se 30. avgusta 1927. sastao u Bazelu, izveštaj o svom radu od jula 1925. na hebrejskom, nemačkom i engleskom jeziku. Pred nama je nemačko izdanje. U ovoj izveštajnoj periodu je glavni biro premešten iz Londona u Jerusolim. Pri tome se vodilo računa o potrebi, da se uprava fonda dovede u neposrednu vezu sa samim delom. Sa zadovoljstvom se može utvrditi, da je rad glavnog biroa, usled unutarnjeg kontakta sa svima zemljama diaspore i sa jevrejski u životom i radom u Erec Izraelu, daleko plodniji, te se s jedne strane od premeštanja centrale opaža stalno povišenje prihoda, a s druge strane je centrala Keren Hajesoda stupila u srećnu uzajamnost rada sa Erec Izraelom. Izveštaj obuhvata i veliki rad delegiraca, koji su u nekih 60 zemalja sveta obavili pridobijanje za dobro Erec Izraela. Finansijski izveštaj predočava u brojkama veliko delo glavnog biroa. — Glavni biro jevrejskog nacionalnog fonda pribrao je svoj rad za 25 godina svoga opstanka u jednoj povećoj knjizi, u kojoj se iznosi veliko polje rada, postignuti uspjesi i predstojeće zadaće Keren Kajemeta u jasnom pregledu. Iz ovog se izveštaja vidi, kako je istinita ona reč, da je jevrejski nacionalni fond u pravom smislu reči merilo za narodnu volju, jer izvori prihoda nisu se smanjivali kraj sve užasne nužde jevrejskih masa, kraj sveg proganjanja i evakuisanja, kao i gubitka u životu i imetku, nego su, naprotiv, stalno rasli. Mnogobrojne tablice i fotografije olakšavaju pregled i podstrekavaju sve snage na saradnju oko razvoja ovog fonda. — Mesečni časopis, što ga odlično uređuje poznati cionistički nacionalni ekonom, Adolf Böhm, neka je preporučan svakome, ko se god želi stalno informisati pomoću stručnih studija o Palestini.

Lamparter, Eduard: Das Judentum in seiner kultur- und religionsgeschichtlichen Erscheinung. Gotha 1928. Leopold Klotz. VIII i 340 str. M. 8.—, vez. M. 10.—.

Brandt, Hans: Der Staat und die Juden. Königsberg 1928. Hartung'sche Zeitung. 46 str.

Altmann, Adolf: Jüdische Welt- und Lebensperspektiven. Abhandlungen über alte und neue Judentumsfragen. Pressburg. 1927. Carl Angermayer. 239 str. M. 6.—, vez. M. 7.—.

Birnbaum, Nathan: Im Dienste der Verheissung. Frankfurt a. M. 1927. 82 str.

Pollak, Isidor: Von jüdischem Sein und Werden. Volkstümliche Aufsätze aus dem Nachlass. Prag 1928. Dr. Josef Flesch. 147 str. Vez. M. 3.50.

Posner, A.: Prophetisches und Rabbinisches Judentum. Ein Beitrag zur Einheit der jüdischen Lehre. Berlin. Schriften des Vereins zur Erhaltung des überlieferten Judentums. 66 str.

Palliére, Aimé: Das unbekannte Heiligtum. Berlin 1927. Der Heine-Bund. 288 str. Vez. M. 3.75.

Roth, Josef: Juden auf Wanderschaft. Berlin 1927. Die Schmiede. 104 str.

Belloc, Hilaire: Die Juden. Uebersetzung und Nachwort von Theodor Haecker. München 1927. Kösel & Pustet. XV i 232 str. M. 7·50.

Deutschländer, Leo: Bajs Jakob, sein Wesen und Werden. Wien 1928. Keren Hathora-Zentrale. 59 str.

Religijskim i etičkim pitanjima u njihovu odnosu prema Jevrejstvu ili unutar Jevrejstva bavi se čitav niz spisa, među koje bi se mogle podeliti sve školske ocene. Odlično je delo knjiga gradskog paroha u Štuttgartu, Eduarda Lampartera. Sadržaj ove knjige nije istorija Jevrejstva. Ona daje odgovor na pitanje; Šta je predalo Jevrejstvo u toku od tri tisuće godina čovečanstvu u pogledu kulture i religije? Osnovica izlaganja je naučna, t. j. ona počiva na naučno ustaljenim činjenicama. Ali joj je cilj praktičan, t. j. moralan, apologetičan i prosvetan. Ona služi istini i pravdi u punom smislu reči. Pisac je uveren o tome, da hrišćanska nauka sadašnjosti u poredbi sa Jevrejstvom »pokazuje kobnu ravnodušnost i nedelatnost«; ona je time »bitno doprnela porastu antisemitizmu«. »Trebala je biti dužnost ljudi od nauke, da već od početka jednom svedočbom o istini stanu na put ovoj najezdi«. Bitni karakter ove knjige je prema tome stvarno izlaganje činjenica, koje u pravoj svetlosti iznose religijski i kulturni značaj Jevrejstva. Činjenice govore ovde same o sebi obaveštajno i poučno, a ta je istina najveći neprijatelj antisemitizma. Pisac je uveren, da što god se više istina i znanje o Jevrejstvu šire među nejevrejima, tim će im se više otvarati oči o prirodni antisemitizmu, koji je suprotan hrišćanskom načinu mišljenja. Pravedno ocenjivanje Jevrejstva i njegovih kulturnih dobara zaslužuje, da ova knjiga prodre u najšire slojeve naroda. Dužnost je Jevreja, da ovu knjigu svojim nejevrejskim sugrađanima najtoplije preporuče. — Druga knjiga, koja se prvoj radosno može pridružiti, jeste spis kenigsberškog policajnog prezidenta, Hansa Brandta. Na osnovu obimnog materijala pisac dokazuje, kakve su sve nepravde činjene Jevrejima u staroj pruskoj državi, i kako se sa zvaničnih mesta svagda pokušavalo, da se njihova državna ravnopravnost sputa. Odeljci o pravima državnih građana, o upravnoj, nastavnoj i vojnoj službi, kao i o pravosuđu i općim pravima Jevreja pružaju vrlo zanimljiv prilog za jevrejsko pitanje. Delo je napisano u svežoj, uglednoj formi i pokazuje vrlo interesantne paralele između postupanja sa Jevrejima od strane vrhovnih vlasti i od strane nemačke narodne države, koju su smišljali protivnici Jevreja. Spis zaslužuje tim veću pažnju, što njezin pisac navlastito zahteva, da se antisemitizam bezuslovno suzbija, jer je nedostojan jedne hrišćanske države. — Od jevrejskih autora bave se problemom Jevrejstva Adolf Altmann i Nathan Birnbaum. Altmann raspravlja jevrejske probleme, koji stoje u sredini jevrejskog

sveštenstva od danas, a to su kulturno-filozofska i jevrejsko-politička pitanja. Istaci valja naučnu temeljitost i hrabru doslednost mislioca u vezi sa jasnim i širokim pogledom. Čist, nepatvoren jevrejski način mišljenja daje naučnoj težnji stalan pravac. Kroz čitavo delo provlači se zbog toga linija duhovnog jedinstva. U ovom pogledu naročito uzdižemo ove sastave: »Elija«; »Gut und Böse«, »Zur Einführung«, »Traumwelt und Wirklichkeit«, »Energielehre und Judentum«, »Gestalten und Probleme einer jüdischen Weltbewegung«, »Majorität und Minorität in der Weltanschauung des Judentums«. Ukratko, knjiga odsudno spada među značajne pojave novije jevrejske literature. — Birnbaumovo delo je spis, koji jako šiba i morališe, a upućen je ponajpre religioznom Jevrejstvu. Ali to ne znači, da on neće i da nema i drugima što da kaže. Treba da samo čitati, pa ćemo se odmah o protivnom uveriti. Ko god lako čita fino kultivisani jezik Birnbauma, taj će razumeti visoki idealizam ovog pozivača, koji podseća na srednjevekovne jevrejske moraliste. Ovo je delo savremene kritike, koje se vrlo ozbiljno mora uzeti. — Bogobojažljivost i uzdanje u Boga uči delo, koje je iz zaostavštine pre deset godina umrlog univerzitetskog profesora, Isidora Pollaka, izdao Thieberger, a koje je sklopljeno iz sastava posve različitih polja. Tako je prvi sastav »Einleitung in die jüdische Geschichte«, pa onda »Die Propheten«, »Hiob«, »Über die Philosophie des Maimonides«, »Religion und Religionen«, »Die Frau im Judentum«, »Die Wege des modernen Judentums«. Iz ovih sastava saznaje se naročito shvaćanje Jevrejstva. Ono znači grupu ljudi sa blagoslovom i obavezom prema jednoj naročitoj istoriji, koja se ne može obeležiti ni kao nacija ni kao konfesija. Religiozni dokumenti ukazuju put ove istorije i jesu svedočanstvo svetog života. Iz toga razloga on se borio za jevrejsku Palestinu, od koje je očekivao kontinuitet jevrejske istorije. — Posneru je potpuno uspeo pokušaj, da nepristrasno ispita pravi sadržaj proročkog Jevrejstva, pa da njegovu nauku unese u veliku, jedinstvenu, jednostavnu i beskrajnu nauku jevrejske religije, u čijem se ogledalu jednostavnosti jevrejske nauke vidi rabinizam. On pouzdanim dokumentima dokazuje, da proroci nikad nisu bili prevratnici, nego se posvud vidi nastavak, dalje građenje na staroj utvrđenoj osnovi prošlosti. I kao što proročko Jevrejstvo nije ništa novo prema Jevrejstvu Tore, tako i rabinsko Jevrejstvo ne znači treću fazu jevrejsko-religijskog razvoja, nego se tesno pridružuje svojim prethodnicima: Tori i prorocima. — U starom katoličkom gradu Lyonu rodio se Aimé Pallière. Religijski se osećanje rano beše razvilo u dečaku, zato mati dade svoga sina u bogoslovski zavod. Sam Pallière osećao se pozvanim za sveštenički čin, pa se marljivo spremao zanj'. Ali kad mu je bilo šesnaest godina, baš na dan praznika izmirenja u Jevreja, Pallière slučajno prolazaše pokraj jedne sinagoge i, na navaljivanje svoga druga, uđe u nju. Prizor Jevreja, koji se mole Bogu, ogromno je uticao nanj'. On je osetio, da će ovaj jedini prizor biti odlučan za čitav njegov život. To još ne beše religiozni do-

življaj, nego živahan utisak, koji je nepotrven ostao u njegovoj duši. Tada otpoče njegovo unutarnje promjenjivanje. Idućeg dana je kupio jednu hebrejsku gramatiku i otpoče učiti hebrejski jezik. On učaše religijske obrede Jevreja iz dela Leona da Modena. Idućih godina mogaše se na Jom Kipuru u sinagozi u Lyonu među Jevrejima, koji se Bogu mole, videti jedan mladi katolik, zadubljen u svoj hebrejski molitvenik. Prilikom jednog letovanja u Nizzi on je u domu predmolioca Simona Levya mogao razumeti osobeni porodični karakter jevrejskog kulta. Docije je stupio u prepisku sa rabinom u Livornu, Eliom Benamozegom. Njemu je otvorio čitavo svoje srce, izneo mu svoju duševnu borbu, silnu religioznu krizu, koju je proživio. Njemu je prvi put iskazao misao, da želi biti Jevrej. Benamozeg ga je odvrćao, jer je mislio, da svako treba da ostane u veri, kojoj se rodio. Isti savet dao mu je docije i rabin dr. Jacob iz Dortmundunda. Istoriju svojih religioznih doživljaja Pallière je napisao u jednoj knjizi, koja je sada izišla u izvrsnom nemačkom prevodu pod nazivom: »Das unbekannte Heiligtum«. Iz jednog privatnog pisma, koje sam pre nekoliko sedmica dobio iz Lyona, prednjim rečima dodajem još i ovo: »U četvrtak beše ovde Pallière, koji zasad živi u Parisu. On je održao veliki govor, kojim je svoje slušaoce između ostaloga podstrekavao, da uče hebrejski jezik, jer je taj jezik duša bića. On moljaše, da se sveti Sabat ne obesvećuje radom, nego da se, kao i svi praznici, strogo po propisu svetkuje. Neka svoje Jevrejstvo nikad ne kriju, jer je divno biti Jevrej. On neizmerno žali što nije rođen Jevrej, jer se boji, da pri svem svom vatrenom oduševljenju ne oseća dovoljno »jevrejski«.

— O životu istočnih Jevreja u Austriji, Nemačkoj i Francuskoj donosi Joseph Roth čitav niz značajnih momentnih snimaka i izveštaja. Ovde se prvi put pokušava stvoriti slika Ghettoa, koji postoje u Beču, Berlinu i Parizu. Ovo je, tako reći, biologija istočnog Jevrejina u tuđini, njegova borba sa novim uslovima eksistencije. Ovu biologiju Roth piše za ljude, koji poštuju ljudski bol i bedu, iako se često javljaju u prljavoj odeći; on pruža jevrejske sudbine u malome, koje su i velike i tragične. Neposrednost opaženoga daje knjižici najveću draž doživljaja. — Kad smo na početku ovog odeljka pomenuli razne školske ocene, koje bi se mogle dati ovde ocenjenim knjigama, onda bi se najgora ocena trebala dati knjizi Hilaire Belloc. Pisac, engleski katolik, pravedan je prema Jevrejima kao celini, ali mu njegova tobožnja objektivnost, njegova prividna blagonaklonost ni malo ne smetaju, da često davno oborene tvrdnje uzima za čvrste činjenice; iako već unapred odbija od sebe prigovor antisemite, slika, koja postaje iz njegovih mnogobrojnih izopačenja, podosta liči na atisemitizam. Ma da se ova knjiga javlja sa velikim pretenzijama, ona je najzad ipak beznačajna za stvaranje nepar-tičnog suda, a baš to je glavno. — Centrala Keren Hatora je shvatila, kako zavisi budućnost Jevrejstva od jevrejskog vaspiranja budućih jevrejskih žena i matera na Istoku. Deutschlände-

je u jednoj lepoj knjižici opisao dosadanji rad, te omogućio zagledati u razvoj, sadanje stanje i planove budućnosti Bajsa Jakoba, iznesene u informativnim sastavima i saopštenjima iz školske nastave, nastavnih časova u višim i nižim razredima, sve do učiteljskog seminara, u kom se obrazuju učiteljice. Ko god sa jevrejskog gledišta prati postajanje jedne velike stvari, neka ne propusti, da pročita ovaj spis:

Buber, Martin und **Rosenzweig, Franz**: Die Schrift zu verdeutschen unternommen. Das Buch: Reden. 145 str. M. 4.—. Das Buch: Jehoschua. 102 str. M. 3·50. Das Buch: Richter. 112 str. M. 3·50. Das Buch: Schmueel. 259 str. M. 5.—. Berlin, Lambert Schneider.

Pann, Abel: Die Bibel in Bildern. 24 Facsimiledrucke nach Pastellen. Wien. The Palestine Art Publishing Co., Julius Salzer. 30/36 cm.

Greiner, Daniel: Neue Bilderbibel. Zweiter Band: Die Erzväter. Jugenheim a. d. B. 1927. 64 str. M. 6.—, vez. M. 8.—.

Geismar, Otto: Bilderbibel für Kinder gezeichnet. Berlin 1928. R. Mass. M. 3.—.

Riessier, Paul: Altjüdisches Schrifttum ausserhalb der Bibel. Uebersetzt und erläutert. Augsburg 1928. Dr. Benno Filser. 1342 str. M. 30.—, vez. M. 32.—.

Prelazeći na realne nauke otpočecemo red sa prevodima Biblije. Pre svega pominjemo četiri dalja toma izvrsnog prevoda od Buber-Rosenzweiga. Mi smo u Jevrejskom Almanahu II. str. 147. i III. str. 141. već govorili opširno o ovom divnom prevodnom delu, a ovde ukazujemo na produženje, koje obuhvata knjige Deuteronomium, Josua, Sudije, i Samuel ističući našu želju, da ovaj prevod Biblije, koji svojom lakom jasnoćom zadivljuje sve na teške prevode navikle prijatelje Biblije, naide na onakav prijem, na kakav opravdano može da pretenduje. Karakteristični prevodi reči, koji se mahom prilagođuju duhu hebrejskog jezika i smislu reči, mogu se u izobilju naći i u ovim tomovima. — Istu, pa još i veću vrednost biblijskih prevoda imaju i biblijske slike, otuda donosimo u ovoj grupi tri izdanja Biblije u slikama. Abel Pann, jedan od najboljih slikara sadašnjosti, pruža u ovoj zbirci dvadesetčetiri slike, koje obuhvataju potop, gradnju babilonske kule i razorenje Sodome i Gomore. Na licu mesta većine biblijskih događaja ugledane, nacrtae i dovršene, ove slike pokazuju ne samo ljubav i vernost ka Bibliji, nego i ljude, koji izrazom, držanjem i nošnjom odgovaraju biblijskim figurama. Prožete biblijskom reči, vizije Abela Panna daju odblesak južnog neba, pod kojim su narodi onog vremena pred licem Božjim živeli i delali. Ovo delo slika je ujedno prvo, koji deli puteve sa Biblijom, te se o njemu može reći, da se čita kao neka produžna zbirka priča u umetničkom

smislu. Može se i to navesti, da je ovog puta Bibliju umetnik ilustrovao, kome je Biblija po poreklu, načinu i cilju prost doživljaj. Zasluga je ovog slikovnog dela, što je priče svete knjige iz njihove blede ukupnosti preneo usred njihove rođene zemlje, vrativši im umetničku toplinu pravog doživljaja. Monumentalnost umetnosti Abela Panna leži u dubljini shvaćanja, u lepoti gesta, u originalnosti divnih boja i u istinitosti biblijskog teksta, protumačenog slikama. Spoljašnost mape je otmena i dostojna dela, otuda je ovo delo jedna umetnička, grafička i etička dragocenost. — Druga originalna slikovna Biblija je ona od Daniela Greinera. Slike ovog drugog toma, koji je prvi dosad izdati tom dela, sračunjenog na dvanaest tomova, pripadaju povescima, koje se pričaju u prvoj Knjizi Mojsija u odeljcima 12—36. Ovo su drvorezi takvog savršenstva i preciznosti, kako ih samo ruka majstora može napraviti. Svaki drvorez je znamenito i dragoceno delo. Uz to dolazi i duboko razumevanje Biblije, prodiranje u njene priče, sretno svhatanje pojedinih događaja. Može se mirno utvrditi, da je retka prilika videti ovako proste, pa ipak odlične drvoreze. — Treća slikovna Biblija je ona, koju je za decu crtao Oto Geismar. Umetnost Geismarovu mi smo već ocenili u Jevrejskom Almanahu III. str. 159. Ovde samo napominjemo, da je ovom knjigom ispunjena jedna praznina na jevrejskom tržištu knjiga. Na žalost, vrlo je malo knjiga, koje bez zamerke mogu poslužiti kao poklon za mladež. Ova knjiga donosi umetnički savršene i dečjem razumevanju podešene crteže iz biblijske povesi. Sa nekoliko poteza daju slike bitno iz događaja živahnom i veselom obliku, te se mogu upotrebiti i kao pomoćno sredstvo za religijsku nastavu. — Smatrajući slikovne Biblije kao umetničke interprete biblijske reči, mi možemo naš izveštaj produžiti jednim prevodom u rečima, te navodimo opširan nemački prevod starojevrejskih apokrifnih i apokaliptičkih spisa od Pavla Riesslera. Ovi su spisi istorijski spomenik jevrejskog duhovnog života i izviruće narodne mašte u jednoj od najznatnijih perioda jevrejske istorije. Riessler nam pruža dobar, lako razumljiv prevod od 61 spisa. Sjajne spoljašnosti, ova knjiga počinje prevodom molitve osamnaest. Kao dokaz tome, da se po sebi razume, kako je u jevrejskim krugovima daleko pre pojave hrišćanstva »ljubav ka Bogu i ljubav ka bližnjemu« bilo geslo, osnova religioznog osećajnog života, mogu poslužiti mesta iz »Testamenata dvanaest patrijarha«, koja čine jedan od najlepših delova zbirke apokrifa.

Gressmann, Hugo: Altorientalische Texte zum Alten Testament. In Verbindung mit E. Ebeling, H. Ranke und N. Rhodokanakis hrsg. Berlin 1926. Walter de Gruyter & Co. X i 478 str. M. 30.—, vez. M. 32.—.

Gressmann, Hugo: Altorientalische Bilder zum Alten Testament. Gesammelt und beschrieben. Berlin 1927. Walter de Gruyter & Co. XII, 224 str. i 260 tablica. M. 38.—, vez. M. 40.—.

Hirschfeld, Hartwig: *Literary History of Hebrew Gram-
marians and Lexicographers accompanied by unpublished texts.*
London 1926. Jews College Publications. 109 str.

Rothmüller, Cvi: *Masoretische Eigentümlichkeiten der Schrift.
Ihre Bedeutung und Behandlung im talmudischen Schrifttum.*
Zagreb 1927. 96 str.

Među pomoćna dela za razumevanje Biblije ubra-
jaju se ne samo rečnici i gramatike, nego, možda u prvom redu,
uporedna kulturna istorija ostalim orientalnim narodima. Nauka
će biti većito zahvalna Hugu Gressmannu na njegovom delu od
dva toma: »Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testa-
ment«, koje je izišlo u drugom, prerađenom i znatno umnoženom
izdanju, te je sada pravo divovsko delo. Tako n. p. u prvom
izdanju je bilo samo 274 slike, a u drugom ih je već 678; u
istoj meri je i tekst narastao, jer su čak posve nove oblasti uzete.
Cilj je ovom delu, da nas uvede u uporednu kulturnu istoriju
starog Orienta, imajući pri tom u vidu naročito razumevanje Starog
Zaveta. U tu svrhu pruža nam se pregled raspoloživog materijala
u slikama i tekstu po karakterističnim pojavama im. Veštim iz-
borom označenog materijala čitalac se podjednako orijentiše o
raznim kulturama, pri čemu se, u interesu objektivnosti i pouz-
danosti, odreklo svih hipoteza i konstrukcija. Drugo izdanje ovog
jedinstvenog dela ne samo da se oslanja na današnje stanje nau-
čnog istraživanja, nego je bitno umnoženo i usavršeno. Ovo
je delo neophodno za istorijsko razumevanje Starog Zaveta;
svojim tekstom i slikama daje nam divnu ilustraciju raznih de-
lova i strana Starog Zaveta. Da je sve, što nam tekstovi sa
napomenama pružaju, naučno posve pouzdano, jamče nam imena
izdavaoca i saradnika. Egipatske tekstove je izradio Hermann
Ranke, babilonsko-asirske tekstove Erich Ebeling, severnosemitske
natpise i papiri Hugo Gressmann, a stare južno-arapske natpise
Nikola Rhodokanakis. Svaki deo sastoji se iz mitološkog, poetičkog
poučnog, proročkog, istorijskog, ritualnog i juridičkog teksta.
Ovo se delo samo preporučuje, pa bi ga trebala imati svaka bi-
blioteka. — Hirschfeldova knjiga ima u prvom redu čisto istorij-
ski značaj, jer hoće da dopuni Bacherovo delo: »Die Hebräische
Sprachwissenschaft vom X. bis zum XVI. Jahrhundert«. Ali zbog
eksegetskih saopštenja mi ga ovde uvršćujemo. U dvanaest pog-
lavlja grupišu se srednjevekovni gramatičari sa ogledima iz nji-
hovah dela. Prvi je gramatičar bio Kareac Nissi ben Noa u deve-
tom veku. Kao poslednjeg gramatičara navodi Hirschfeld Leo da
Modena. Kako je jako razvijeno bilo naučno istraživanje hebrej-
skog jezika u Srednjem Veku, pokazuje veliki broj gramatičara,
koji se svi ovde navode, značaj njihovih dela tumači i svi za razu-
mevanje, potrebni podaci njihova života pribiraju. — Održati verno
i tačno prvobitni tekst Svetoga Pisma beše zadaća takozvane
Masore. Ona beše najpotrebnije pomoćno sredstvo svih vremena

za razumevanje prateksta, otuda je strogo pazila, da se prvobitna čistota biblijskog teksta očuva u stoletnim borbama. Rothmüller je dao istorijski pregled Masore i njenih obrađivača, sadržaj masoretskog rada i oblike, po kojima se Masorom rukovalo. Pri tome se srećno koristio delima, koja su potonjih desetina godina izdata na tom polju.

Wolf, B.: דוקים על התורה Übersetzung und Bemerkungen zum Pentateuch. יהודא ו שנת. Köln 5688. Verein für die jüdischen Interessen Rheinlands. 116 str. Svaka sveska M. 1.—.

Schulz, Alfons: Das Buch der Richter und das Buch Ruth übersetzt und erklärt. Bonn 1926. Peter Hanstein. XII i 129 str. M. 4·20, vez. M. 5·80.

Landersdorfer, Simon: Die Bücher der Könige übersetzt und erklärt. Bonn 1927. Peter Hanstein. IX i 251 str. M. 7·50, vez. M. 9.—.

Miller, Athanasius: Das Hohe Lied übersetzt und erklärt. Bonn 1927. Peter Hanstein. VIII i 76 str. M. 2·70, vez. M. 4.—.

Kuhn, Gottfried: Erklärung des Hohen Liedes. Leipzig 1926. A. Deichert. 75 str. M. 3.—.

Baumgartner, Walter: Das Buch Daniel. Giessen 1926. Alfred Töpelmann. 40 str. M. 1.—.

Schmidt, Hans: Hiob. Das Buch vom Sinn des Leidens gekürzt und verdeutscht. Tübingen 1927. J. C. B. Mohr. 54 str. M. 3.—, vez. M. 5.—.

Wien 1927. Menorah. 108 str. **שולחן ערוך על ישעיהו**

Wutz, Franz: Die Psalmen des Breviers textkritisch untersucht. München 1927. Kösel & Pustet. LXXX i 563 str. M. 10.—, vez. M. 12.—.

Thiele, Wih.: Der Brief des Apostels Paulus an die Epheser. Berlin-Dahlem 1926. Burckhardthaus. 88 str. M. 1·50.

Riessler, P.: Gebete der Heiligen Schrift übersetzt und hrsg. M. Gladbach. Volksverein. 205 str. M. 0·40.

Biblijskoeksegetska literatura ima da pokaže nekoliko korisnih dela u ovoj godini. Rabin Wolf, po svršetku svoga komentara uz prvu knjigu Mojsijevu, pristupa drugoj knjizi, te izlaže svaki sedmični odsek u posebnoj svesci. Pred nama su prve dve sveske ove knjige. Lako shvatljiv prevod i popularno tumačenje opravdavaju nameru, da se običnom čoveku iz naroda dade u ruke poučno i temeljno delo. Želeti bi bilo, da ovaj komentar sa ostalim delima ovoga društva nađe što veće rasprostranjenje i u našim krugovima. — Bonsko biblijsko delo, o kom je bilo govora u Jevrejskom Almanahu II str. 148., izdalo je tri dalja toma u obradi knjiga Sudija i Rute od A. Schulza, knjiga Careva od S. Landersdorfera i Pesme nad Pesmama od A. Millera. Kao u prethodnim tomovima, tako pisci i ovde pokazuju, uz opravdan konzervatizam u uvodnim pitanjima, zdrav kritički sud u tekstovnim

i literarnim problemima. Vreme, kad je napisana knjiga Sudija i Rute, jeste prvo vreme kralja Davida, za knjige Careva vreme proroka Jeremije ili jednoga od njegovih učenika, a za Pesmu nad Pesmama vreme velikih proroka. U uvodu pojedinih knjiga iznose pisci sve znanja vredno o njima i tumače sadržaj, tendenciju, hronologiju, izgradnju, sudbinu, spisateljski oblik i vremenske odnose knjige. Svaki stih spisa svestrano se osvetljuje u opširnom komentaru, otuda je ovo biblijsko delo jedan koristan trebnik Biblije. — Tumačenje Pesme nad Pesmama od G. Kuhna ide stopama poznate biblijske kritike; zato ova knjiga, po mišljenju pisca, izražava triumf ljubavi nad carskim zavodljivim veštinama. »Sudbina, da bude od cara zavedena, važila je kao velika čast za Izraeljčanku«. Samo sa Sulamitom stvar stoji drukčije. Ona je jedinstvena pobednica. U ovoj knjizi su od vrednosti samo beleške uz grčki prevod, uz Vulgatu, uz Targum i uz Pešitu. — Baumgartner iznosi pred širi krug čitalaca kratku skicu naučnog posmatranja knjige Daniela. Lako napisano izlaganje reprodukuje danas gotovo opšte primljeno tumačenje, da knjiga potiče iz vremena Antonijeva; dopunjuju je literarno-istorijska posmatranja, ali se odustaje od pozitivne ocene hronologije Daniela. — Prevod knjige Hiob od H. Schmidta pokušava u vezanom govoru da nam besedi i skraćivanjem da dovede do izražaja najmoćnije delove. Ukupni organizam umetničkog dela ostaje ipak nedarnut. Neobična tvoračka snaga, slike koje se ne zaboravljaju, pun poleta jezik osećaju se u ovom prevodu. Pogovor obeležava postanak i način ovog pesništva i tumači njegov smisao. — Pinesu imamo da zahvalimo nov komentar na hebrejskom jeziku uz knjigu proroka Jesaja. U ovoj se knjizi ne može ništa naći, što je drugde već jednom štampano: potpuno novo shvaćanje i novo tumačenje. Pisac otvara nove staze za razumevanje proročke knjige, on ukazuje na vezu između pojedinih poglavlja i između stihova u poglavljima, baca novu svetlost na tamna, gotovo neobjašnjiva mesta. Opširan uvod daje objašnjenja o svim pitanjima, koja se ističu ispred svakoga, ko se god pobliže zanima prorokom. — Wutz u jednom lepom izdanju Brevierpsalmova pokušava čišćenje teksta Vulgate, unašajući svoje iz Septuaginte dobivene načine čitanja, dokle je uz to stavljani nemački tekst osnovan na današnjem broju hebrejskih suglasnika. — Thiele je pokušao, da prenese rezultate najnovijeg istraživanja na polju jelinskog sinkretizma u službu tumačenja Pavlova. Sve tumače Novog Zaveta zanimaće ovaj sa objašnjenjem protkani prevod poslanice Efesejima. — Riessler je izvadio sve molitvene delove iz Svetoga Pisma i izdao ih u vernom prevodu. Knjiga je podeljena na molitve za narod, na molitve za sopstvenu nuždu i krivicu, zahvalnost i slavoslovlje, na molitve za svakidanje potrebe i vrline, na odabrane psalmske molitve i na razne kraće molitve.

Häfker, Hermann: Biblische Geschichten aus dem Alten Testament. I. Vaterzeiten. 112 str. II. Historia. 90 str. III. Aus

- den Propheten. 112 str. München 1926. Georg D. W. Callwey. Svaka sveska M. 1.—, vez. M. 1'50.
- Mc Fadyen, John Edgar**: Old Testament Scenes and Characters. London 1928. James Clarke & Co. Sh. 6.—.
- Daiches, Samuel**: The Old Testament. London 1927. 8 str.
- Frick, Heinrich**: Wissenschaftliches und pneumatisches Verständnis der Bibel. Tübingen 1927. J. C. B. Mohr. 36 str. M. 1'50.
- Heim, Karl**: Die Weltanschauung der Bibel. Leipzig. A. Deichert. 93 str. M. 2'20, vez. M. 3'20.
- Füllkrug, Gerhard**: Unsere Bibel und ihre Bedeutung im Volksleben. Hamburg, Agentur des Rauhen Hauses. 78 str. M. 1'50.
- Ziemer, E.** Die völkische, religiöse und pädagogische Bedeutung des Alten Testaments. Drei Vorlesungen. Dresden. Allgemeiner Evang.-Luth. Schulverein. 64 str. M. 1'50.
- Hoffmann, Herm.**: Am Anfang. Betrachtungen über die Bedeutung der ersten Geschichten der Bibel. Langensalza 1926. Hermann Beyer & Sohne. 84 str. M. 1'75.

Nekoliko se knjiga bave biblijskim povestima i značajem Biblije u životu čovečanstva. H. Häfker je u »Kunstwart-Bücherei« izdao tri sveske biblijskih povesti, dajući uvek reč prvobitnom tekstu Biblije, jer on je u izvodu sastavio kao lektiru lakog čitanja prvobitna mesta. Pri tom postupku rukovodila ga je misao, da ni jedno delo svetske literature ne potrebuje toliko razumnog tumačenja i istorijskog uvodenja, kao Biblija, ako se želi, da bespristrani današnji čitalac sazna njenu literarnu tvoračku vrednost. Prva sveska priča o stvorenju sveta, o patrijarsima i Mojsiju. Druga sveska izveštava o istoriji Izraela od Josue do Jerobeama, a treća sveska donosi najdivnije delove iz beseda proroka. Ni jedna kuća ne treba da bude bez ovih svezaka lepih sopoljašnošću i jeftinih. — Mc Fayden je poznat ispitivač Starog Zaveta u Glasgovu, koji je već mnogo spisa o Bibliji napisao na engleskom jeziku. Ovim delom on u prvom redu daje učitelju u ruke knjigu, kako bi pomoću biblijskih pripovedaka mogao predavati deci pravu civilizaciju. On počinje Josifom, čiji život opisuje u osam poglavlja; zatim dolazi Mojsije, Josua i svi važniji momenti biblijskih povesti zaključno sa Nehemiom i Ezrom; dalje dolaze proroci i najzad psalmi. U naročitom odeljku raspravlja se pitanje, kako su napisane pojedine knjige Svetog Pisma. — Daiches ustaje protiv modernih pisaca, koji omalovažavaju značaj Biblije i dovode u pitanje njenu visoku moralnost te svojim jasnim tumačenjem postiže najbolji uspeh. — U svom predavanju Frick pokazuje, da volja za eksaktno interpretovanje Biblije sadrži obavezu na naučnu metodu i otkriva žile pravog naučnog smisla. Pnevmatičko razumevanje dolazi samo kao dar tvoračkog duha. — U nekoliko predavanja Karl Heim uzdiže centralne osnovne

misli pisma sa željom, da pobudi na izučavanje Biblije. U zbijenom obliku predavanja daju povezano izlaganje biblijskog pogleda na život. Između predavanja napominjemo: »Ich glaube, dass mich Gott geschaffen hat samt allen Kreaturen« i »Urfall und Erbsünde«. Nekim ideama pisca moglo bi se opravdano zameriti, ali ipak predavanja zaslužuju, da budu čitana. — Füllkrug je sastavio zgodnu knjižicu o značaju Biblije za školu, muziku, umetnost, literaturu, za pisanje istorije, za pravni život, filozofiju, a ne manje i za unutarnju i nezabožaku misiju, koja pruža obilato gradivo za predavanja. — Ziemer priznaje u svojim predavanjima pravo i dužnost za kritičko raspravljavanje Starog Zaveta, ali isto tako s naglaskom ističe njegov značaj kao svedočanstvo Božjeg otkrivenja, pa pokazuje u ovoj knjizi sredstvo, kako da se otkrije deci živom očiglednošću razumevanje za promisao Božji. — Hoffmann bi želeo svojim posmatranjima uspostaviti upliv prvih biblijskih pripovedaka na mišljenje čoveče; jer iskustvo o delanju Božjem, o kom čovek iz njih postaje svestan, vodi ka uzvišenom ispovedanju čiste duhovnosti i veličanstvene natprirodne veličine Boga, bez čega nema rešenja ni zagoneci života, ni sveta.

Duff, Archibald: History of the Religion of Judaism 500 to 200. London 1927. James Clarke & Co. 272 str. Sh. 7.6.

Dürr, Lorenz: Religiöse Lebenswerte des Alten Testaments. Freiburg i. Br. 1928. Herder. VIII i 156 str. M. 3.—, vez. M. 4.20.

Junker, Hubert: Prophet und Seher in Israel. Eine Untersuchung über die ältesten Erscheinungen des israelitischen Prophetentums, insbesondere der Prophetenvereine. Trier 1928. Paulinus-Verlag. 109 str. M. 5.—.

Schmidt, Hans: Gott und das Leid im Alten Testament. Giessen 1926. Alfred Töpelmann. 48 str. M. 2.—.

Hölscher, Gustav: Die Ursprünge der jüdischen Eschatologie. Giessen. Alfred Töpelmann. 16 str. M. 0.70.

Schmidt, Hans: Die Thronfahrt Jahves am Fest der Jahreswende im alten Israel. Tübingen 1927. J. C. B. Mohr. 55 str. M. 1.50.

Bentzen, Aage: Die Josianische Reform und ihre Voraussetzungen. Kobenhavn 1927. P. Haase & Sons. 121 str.

Mader, Evaristus: Die Menschenopfer der alten Hebräer und der benachbarten Völker. Freiburg i. Br. Herder. XIX i 188 str. M. 5.60.

פי פרלמן: מיהו לנו מדע המקרא? הרצאת הפתוחה אגדת האימפריאליזם העברית. Jerusalem 1927. 22 str.

U religijsku istoriju biblijskog vremena spada i istorija jevrejske religije u vremenu od 500—200 pre uobičajenog računanja vremena od Duffa. Da bi mogao potvrditi istine pripovedaka iz Novoga Zaveta pred modernim svetom, Duff po-

kušava da ih označi kao prirodnu posledicu jevrejske religijske istorije. Po sebi se razume, da se religijska istorija ne da podeliti na odsečene periode vremena, jer je ona od Mojsijeva vremena podležala razvoju; otuda pisac u kratko sabira u odeljcima bazu i detinjsko doba Jevrejstva, istoriju vremena do Ezre i Nehemije, da bi se onda ovim periodom vremena podrobnije pozabavio. — Dürr nam je poznat svojim spisima (Vidi n. p. Almanah III. str. 145.) kao fini interpret Biblije. I ovo mu je delo podesno, da i u laika izazove razumevanje. Prvi deo izveštava o religijsko-istorijskom značaju i o sadašnjoj vrednosti Starog Zaveta. Drugi nas deo uči, da tačno cenimo pojedine nadvremene životne vrednosti Starog Zaveta, kao svest o Bogu, uzdanje u Boga, pobožnost i praktičnu mudrost života. — Junkerova knjiga hoće da nam pokaže, kako se u modernom čoveku tako zagonetnim pojavama, u prorocima susreće božansko i čovečansko, kako se Bog kao vaspitač čovečanstva spustio u otkrivenju na stanovište svoga vaspitanika, govoreći s njim na njegovom jeziku i prema njegovu još nepotpunom shvatanju, ne bi li ga tako uzdigao na viši stupanj zrelijeg poznavanja Boga. Knjiga je ova važna za svakog bogoslova, kao i laika, koji se interesuje biblijskom naukom. — Duhovitim načinom i napetim izlaganjem raspravlja H. Schmidt razna stajališta prema bedi, koju su pobožnjaci Biblije zauzimali. Pored bezrečnog značaja, stoji ispod razorne demonske sile saznanje veze o krivici i nesreći i shvatanje višeg cilja u vaspitanju i prekaljivanju čovekovu. Ali ovo antropocentrično nacionalizovanje prenaša religiozna koncentracija, koja, kao herojsko posmatranje bede, ulazi u sastav Božjeg, nama nepoznatog, svetskog poretku, ili zaboravlja bedu usled blaženog iskustva o Božjoj prisutnosti, ili se teši samilošću Božjom. Dragocene eksegetske napomene daju stručnjaku dosta podstreka. — Dobar pregled o razvoju eshatološkog istraživanja daje predavanje Holschera, odlučujući se za shvatanje, da je eshatologija postala iz kulta. Kao vreme, kad se iz kultskog života odvojila nada za budućnost, pisac označuje eksil. — Mnogi psalmi su pesme kulta nekog praznika, kad je u Izraelu svake godine svetkovano Božje zauzimanje prestola ili praznik novog leta. U ovom spisu Schmidt pokušava, da protumači i poveže pojedine događaje kod ovog praznika, pa dolazi do uverenja, da je kod ovog praznika obnošen presto, t. j. nošenje u hramu praznog, simboličkog prestola Božjeg beše glavni obred u ovom velikom prazniku. U vezi sa ovim bile su svečane igre, koje su iznosile pobedu Boga nad bogovima i narodima. — Bentzen objašnjava pitanje o piscu Deuteronomiuma. On odbija proročko i cadokitsko poreklo, kako bi učinio shvatljivim postanak ove knjige kao zakonika josijanske reforme u krugu Levita, pa u tu svrhu iznosi kratku istoriju levitskog pokreta, koji je doneo reformovanje kulta. Osnovna misao ove teorije, po kojoj izraelitska literatura nije slučajni proizvod nekolicine pisanju vičnih pripovedača, nego ogledalo velikog duhovnog pokreta, nesumnjivo je tačna. Suprot tome ne može

se održati konkretan odgovor na pitanje, iščupano iz deuteronomskog problema. — Mader uzima službu Molohu osnovom svoga religijsko-istorijskog istraživanja. Pošto se ista u Pentateuhu označuje kao neznabožački kult, pisac ispituje žrtvovanje ljudi u susednih naroda, kao: Egipćana, Babilonjana, Asiraca, Sabira, Arabljana, Moabićana, Amonita, Kananeja, Fenićana i Kartaginjana, pa dolazi do rezultata, da poreklo službe Molohu valja tražiti u Egiptu, a njeno docnije uspostavljanje ide na račun asirskog uticaja. Strogi zakoni Biblije i energičan stav proroka protiv žrtvovanja ljudi dokazuju, da je Izrael ove žrtve u sva vremena perhorescirao, smatrajući ih neznabožačkim idolopoklonstvom. — Svoje pristupno predavanje na hebrejskom universitetu u Jerusolimu Perles je objavio pod natpisom: šta znači za nas biblijska nauka, te nam daje mnogo uvaženja dostojne podsticaje.

א. פרוינדליך: המטורה עברית (ממי אברהם אבינו עד ימינו) עם ציורים, מפורסמת אנדרטה מסורות והשקפות בלילות. דברו ספר ולמחלמים. Warszawa 1927. A. Gitlin. 160 str.

חיים אירמייאן: (מקורות ליהודים ישראלים) מגלות בבל עד סוף תקופת החשמונאים. Warszawa 1928. Ewer 34 str.

Herford, R. Travers: Die Pharisäer. Autorisierte Übersetzung aus dem Englischen von Walter Fischer. Leipzig 1928. Gustav Engel. 300 str. M. 9.—, vez. M. 10/50.

Baeck, L.: Die Pharisäer. 44. Bericht der Hochschule für die Wissenschaft des Judentums in Berlin. Berlin 1927. 71 str.

Elbogen, J.: Gestalten und Momente aus der jüdischen Geschichte. Berlin 1927. Der Heine-Bund. 320 str. Vez. M. 3/75.

Morais, Sabato: Italian Hebrew Literature. Edited by Julius H. Greenstone with a foreword by Henry S. Morais. New York 1926. The Jewish Theological Seminary of America. VI i 244 str.

Jevrejska istorija ilineki njenj odseci obrađeni su ove izveštajne godine u sledećim delima: Čitavu jevrejsku istoriju, od Abrahama pa sve do današnjeg dana, obradio je na hebrejskom jeziku sa punktiranim tekstom Pružansky. Njegovo je delo svakako istorija u orahovoj ljusci, pa ipak nije ni jedan važniji moment izostavljen, koji je presudan bio u našoj istoriji. Ni jedna ličnost nije ostala nepomenuta, koja je imala budi kakav upliv na razvoj Jevrejstva. Stari i Srednji Vek obrađeni su na 97 strana, a nova i najnovija istorija zauzima drugi deo knjige. Uz to dolaze još i mnogobrojne slike, pa šta više i kratke priče iz Midraša i narodnog gatanja. — Ormian je sastavio knjigu izvora za istoriju počev od babilonskog ropstva pa sve do vremena Hasmonea na hebrejskom jeziku. Izvori, koji su ovde obrađeni u opšte dolaze u obzir za ovu periodu, jesu ovi: Biblija, Talmud, Flavius Josephus, Papyri od Elefantine, Apokryfi i Pseudoepigrafi. Veliki je

probitak, kad interesent sam crpe iz izvora, te stvara svoje mnjenje neodvisno od mišljenja modernih autora. Pri tom ne samo da temeljitije izučava istoriju, nego i oštri sposobnost svoga suda, a naučno intenzivno pamti. Iz tih razloga želeći je, da se ova obrada produži. — Farisei od Herforda je plod četrdesetgodišnjeg izučavanja izvora, a pre svega proizvod jednog zaista slobodnog, nepokolebivo pravednog duha. Peto i šesto poglavlje knjige, koje raspravlja nauku Farisea, a naročito halahu kao moralnu vaspitačicu, problem zasluge i nagrade, odnos Farisejstva prema prorocima, Toru i zakon pisma, molitvu, greh, kajanje, jesu prostom istinitošću jezika i poletom moralnog uverenja pravo sazidanje za jevrejskog čitaoca. U pogledu shvaćanja Saducejstva Herford se potpuno pridržava Geigerovih tradicija. Bezuslovno odobravanje zaslužuju završna poglavlja knjige, od kojih se jedno bavi svetsko-istorijskim sudarom Farisejstva sa osnivačem hrišćanstva i naročito opširno jednostranim odbleskom ovog sudara u Novom Zavetu. O plastičnoj jasnoći uskrsava pred nama nepremostiva suprotnost između Jevrejstva, orijentovanog mahom na jednoj ideji, koje u ostvarenju Božje volje gleda svoju večnu zadaću, i prvašnjeg hrišćanstva sa njegovom isključivom koncentracijom na apoteoziranje jednog lica, čoveka iz Nazareta, slavljenog kao mesije i izvora svega otkrivenja. Tako stupa na mesto halahe, koja život etizira, dogma, koja intelekt reglamaniše. Ali svekolike krivice nestaje pred razlozima, koji vladaju obema neprijateljskim silama. Kriva je po Herfordu docnija hrišćanska bogoslovija, koja je konstruisala ruglo Farisejstva iz Novog Zaveta, Josefusa i Apokalypse, pa je bez pravog znanja izvora farisejsko Jevrejstvo, t. j. Jevrejstvo uopšte iznela na rdav glas. — O značenju imena „Pharisäer“ mnogo je već pisano, ali se samo Geigerovo mišljenje održalo, koji drži, da ono znači »odvojeni« i da su ga protivnici dali. Naprotiv Baeck u izveštaju Hochschule-a dokazuje pomoću tako važnih tanaitskih Midraša, koji dosad nisu uzimani u obzir, da su Fariseji težili nekom visokom idealu; oni su učinili kolosalan pokušaj, da religija bude sasvim religija života, a ne samo da prelazi mimo čoveka, mimo državu, da država bude zemlja čistoće, »odvojenosti«. Oni su misao svetosti ozbiljno uzimali, njihov program sadržavao je zahtev »osvećujte se i budite sveti«, budite perušim. Oni su se poduhvatili pokušaja, da pripreve carstvo Božje. Ime pripada prošlosti, a sadržaj zahteva ostao je idealna stvarnost. — Tri tisuće godina jevrejske istorije ima čitalac da primi u sebe iz zbornika »Gestalten und Momente«, koji je izdao Elbogen. Prema ličnosti svakog pisca pojedine se epohe posmatraju sa raznih gledišta. Zbornik razlikuje tri odeljka: I. Staro vreme u sopstvenoj zemlji sve do rata Barkohba, II. Srednje vreme do francuske revolucije i III. Novo vreme sve do naših dana. Starija izlaganja i retki izvori ovde se ponovo štampaju iz knjiga, koje se jedva mogu dobiti. Na kraju Elbogen dodaje ovim dokumentima i izlaganjima jedan kratak osvrt, koji stvara jedinstvo dela. — 25 godina posle smrti Sabato Moraisa izlaze njegovi sastavi o he-

brejskim piscima u Italiji. U njima se raspravlja životopis Sabataia Donolo-a, Natana ben Jehiela, Immanuela od Rossia, Davida Nietoa, Samuela Davida Luzzatto-a, Filoksene Luzzatto, zatim kratke biografske skice petnaestorice poznatih lica. Sastavi su nepromenjeno odštampani, po tome oni se ne obziru na literaturu potonjih decenija. Istina, izdavalac je dodao tekstu kratke napomene, ali su one nedostatne. Pa ipak ovo delo znači dragoceno bogaćenje naše istorije književnosti.

Jerusalem 1927. 42 str. **י. ארצי: לקורות הרבנות (באשכנז, פולניה וליטא)**

Rabin, Israel: Vom Rechtskampf der Juden in Schlesien (1582—1713). Bericht des jüdisch-theologischen Seminars Fraenckelscher Stiftung für das Jahr 1926. Breslau 1927. 84 i XX str.

Tänzer, A.: Die Geschichte der Juden in Jebenhausen und Göppingen. Stuttgart 1927. W. Kohlhammer. XXIV i 573 str. M. 15.—

Pollak, Max: Die Juden in Wiener-Neustadt. Ein Beitrag zur Geschichte der Juden in Oesterreich. Nach der von Maurus Mezei besorgten Übersetzung aus dem Ungarischen bearbeitet von L. Moses. Wien 1927. Jüdischer Verlag. 119 str.

Neufeld, Siegbert: Die Juden im thuringisch-sächsischen Gebiet während des Mittelalters. II. Vom »schwarzen Tod« (1348) bis zum Ausgang des Mittelalters. Halle a. d. S. 1927. 62 str.

Jerusalem 1928. 22 str. **ש. לוי: לתולדות היהודים באי מלטה**

Levi, Sali: Beiträge zur Geschichte der ältesten jüdischen Grabsteine in Mainz. Mainz 1926. 48 str.

Potonje godine izišlo je nekoliko spisa, koji se mogu označiti stancem-kamenom moderne istorije jevrejskog naroda. Tako Assaf opisuje istorijski razvoj rabinata kao takvih u Nemačkoj, Poljskoj i Litaviji, kako su rabini birani ili smeli biti birani, postavljanje rabina od strane vlade, počasti, prava, dužnosti i moć rabina. — Sudbinom sleskih Jevreja bavi se Rabin u izveštaju Breslavskog seminara. Tu doznajemo za naredenja o progonstvu, koja su obično ostajala samo na papiru, ali su ipak doprinosila, da su Jevreji imali mnogo patiti od gonjenja, pa im je tek sa velikom mukom uspevalo, da u ovim vekovima ostanu u zemlji, u kojoj nikad ne bi mogli stanovati, da su dekreti o progonstvu ozbiljno uzimani. U dodatku Rabin je izneo vrlo dragocene dokumente. — Tipično za sve istorije opština u južnoj Nemačkoj od druge polovine 18. veka pa sve do današnjeg dana jeste delo Tänzera. U ovoj se knjizi nalazi izložen sav materijal u jurističkom, ekonomskom, istorijskom, političkom i sociološkom pogledu, u potpunosti od tada (1777.) pa sve do danas, prikupljen iz najrazličnijih arhiva. Spoljašnja istorija porodica obeju opština, zanimljivo i lepo izložena, upliv u dejstvo svetsko-isto-

rijskih događaja na opštine i njihove Jevreje u ovom kraju Švapske, istorija rabina, učitelja, škola, sinagoga i groblja, kao i natpisa u ovima: sve je to izloženo retkom potpunosti i najistoriskim poretkom i preglednošću, a uz to tečno i prijatno za čitanje. Ovo delo je majdan ne samo za istoričara i kulturnog istoričara, nego i za sociologa, nacionalnog ekonomu i statističara. Spoljašnji izgled ovog obimnog dela je besprekoran. — Istoriju Jevreja u Wiener Neustadtu obradio je 1892. Pollak na mađarskom jeziku. Sada imamo nemački prevod toga dela. Wiener Neustadt beše jedna od najznatnijih jevrejskih opština u Srednjem Veku, poznata dobro kao mesto delanja Izraela Isserleina. Opština imadaše još u 13. veku jednog duhovnog vođa, ona beše u idućim vekovima jedna od najznatnijih opština u Austriji. Teški porezni tereti sve su većma otežavali egzistenciju Jevreja ove opštine. Godine 1496. su prognani. Ali i kraj strogog naloga o izgnanstvu, ipak je ostalo Jevreja u Wiener Neustadtu. Pravni odnosi, unutarjni život i društveni položaj Jevreja u Wiener Neustadtu opširno su opisani. Ova je knjiga važan prilog istoriji Jevreja u Austriji. — Neufeld deli svoje delo na tri odseka. U prvom odseku je upliv crne smrti na saksosko-tirinške Jevreje, u drugom je vreme naplaćivanja jevrejskih dugova u Sachsen-Thürinškoj, a u trećem je izgnanstvo Jevreja iz Saksonije i Thürinške. Neufeld nam daje jedan temeljit rad, koji zaslužuje mnogo pažnje. — Istoriju Jevreja na ostrvu Malti obradio je Assaf na osnovu četiri pisma, što se nalaze u jevrejskoj universitetskoj biblioteci u Jerusolimu, u kojima je izložena beda iz Španije izbeglih Jevreja, koji na putu za Palestinu padoše u ruke morskim razbojnicima, koji ih godinama zadržahu na ostrvu. — Levi opisuje veliki broj nadgrobnihih spomenika u Mainzu, koji dosad još nisu bili opisani, ili koji pružaju novo čitanje od značaja. Tako je novim čitanjem otkriven spomenik na Rabenu Geršom (960—1028) R. Jakara (XI. vek.), R. Jakoba ben Menahema (844) i još mnogi drugi iz IX. do XIII. veka. Pripremljen opširan rad o istoriji starog jevrejskog groblja u Mainzu, kao što se već iz ove sveske vidi, pravi je majdan za istoriju Jevreja u Evropi.

ראינו מהגלויות: יסוד המשנה ועריכתה. סקירה כללית על השתלשלותה
יבדורה. Lwow. Margulies. 40 str.

צבי חיות: מבוא התלמוד. סקירה כללית על תכניו ופירו, שרשו
וענפיו כללי הלכה ואגדה, דרכי הבבלי והירושלמי והמדרשים, קורות התקנות
והגזירות. Lwow. Margulies. 94 str.

יהואל מיכל הכהן גוטמן: בחינת המצוות לפי מניין, סדרן והתחל וכן.
Breslau 1928. M. & H. Marcus. 67 str.

Aibeck, Chanoch: Untersuchungen über die halakischen
Midraschim. Berlin 1927. Akademie-Verlag. 163 str.

mit verbessertem מדרש תנאים על המשנה חומשי תורה
hebräischen Text übersetzt und erläutert von **Felix Sin-**
germann. 3 Lieferungen. Berlin 1925—27. L. Lamm. 304 str.

אמונת זרעים. הוא ולקוט הגדול על כל סדר זרעים. בו מלומד כל מאמר
חו"ל כתנאים ואמוראים בעניני זרעים המפורסם יסביב שני פירושים. נקבין
ונסדר ע"י יהודה לוי מענדלזון. Warszawa 1928, L. Mendel-
son, Muranowska 15. 573 str. 2°. Dollar 3.

ישראל היום דוֹכֵעִים: מסכת בבא מציעא ובבא בתרא מן תלמוד ירושלמי
עם פירוש נתיבות ירושלים. 2°. 112 str. i II. 100 str. Leeds 1927.
שמואל יצחק הלכין: אור הישר לר' מסכתות בריתות מעילה קנים
תמיד וכדות. 2°. 132 str. London, Mulberry St. E. 1.

אברהם שכטר: מחזה אברהם. מבין קט"ב הידות אגב החוטא בלימוד.
Rabbi J. Schachter, Belfast, Ireland, 101, Clifton-
park Avenue. 416 str.

שורת מן השמים סדר מרביותא קדמאי ה' וערב ממדויש וקורבל מבני
Lwow. Margules. התוספות. לט הגהות אור לשמים מאת ראובן פרגליר.
38 str.

שלום יצחק לעייטמאן: קונטרס סוכת שלום יצחק. הסולג ברברו
Oslo 1927. 15 str.

Talmudska literatura ima u ovoj godini da zabeleži nekoliko vrlo značajnih prinova. Margulies je napisao malu raspravu o biću Mišne, o njezinu razvoju i uređenju po čisto talmudskim izvorima, a naučna dela, koja sadrže obilnog obaveštaja o ovome, ostala su neopažena. — Naučno delo rabina u Brody (1806—1855) Zewi Hirsch Chajesa: Uvod u Talmud, dalo je zaslužno izdavaštvo u Lwowu iznova štampati. Knjiga je već danas, zbog u njoj pribranog znanja, vrlo dragocena. U svoje vreme Jost je ovo delo preveo na nemački u Literaturblatt des Orients VI. — U potonjem godišnjem izveštaju Breslavskog Seminara piše Guttmann temeljit pretres Mojsijevih zapovesti na hebrejskom jeziku. U prvom se odseku ispituje uvod u zapovesti. Utvrđivanje broja zapovesti sa 613 od R. Simlaia čini sadržaj drugog i trećeg poglavlja, gde se izriče slutnja, da je ovaj broj još pre Simlaia bio usvojen. Četvrti odsek govori o grupisanju 365 zabrana i 248 zapovesti u okviru deset zapovesti. — D. Hoffmannu pripada zasluga, da je neobrađeno polje halahijskih Midraša, u svom delu: »Zur Einleitung in die halachischen Midrašim«, prvi put izložio. U potonjih 40 godina objavljeno je više važnih halahijskih Midraša, koji nam iznose posve novu sliku o njihovoj suštini i karakteru. Albeck nije požalio truda, da podvrgne halahijske Midraše novom ispitivanju. Pošto je utvrdio razvoj halahijske eksegeze i njeno lučenje od talmudske, on prelazi na odvajanje terminologije. Odlučno se postavlja tvrdnja, da Talmudi nisu znali naše halahijske Midraše, ali se to samo za Sifra i Sifre dokazuje. Otuda izlazi zaključak, da su halahijski Midraši postali odnosno redigovani najranije u pozno talmudsko vreme. U dva potonja odseka raspravlja se pitanje o poreklu i lučenju izvora. Ovde dobiveni rezultati svakako da nisu konačni, ali oni baš ne govore premnogo: Mehilta i Sifre u Numerusu idu često zajedno, a isto

tako Sifra i Sifre u Deuteronomiumu. Albeck se neopravdano obara na istraživanja Hoffmanna, ali zaboravlja, da je ovo polje pre Hoffmanna bilo posve neobrađeno i da su Hoffmannovi radovi podloga njegovu delu. — Midraš Tanhuma je agadijsko tumačenje uz čitav Pentateuh i vanredno je podesno za omilitičke obrade. To su svakako omilitička predavanja, koja su u talmudsko vreme držana svakog Sabata, a to se vidi po podeli, izgradnji i želji za isticanjem na slušaocima. Ovaj Midraš preveo je Singermann, kako bi bio pristupačan i Jevrejima, koji nisu talmudski školovani. Dosad je u tri sveske izišao prevod uz prvu knjigu Mojsijevu. Uz to je štampan tačno korigovan hebrejski tekst. Prevod je tečan i privlačan, te će doprineti, da ovo čudesno duhovno delo bude poznato i najširim slojevima Izraela. — L. Mendelson je obogatio talmudsku literaturu velikih razmera Jalkutom uz Mišnu Seder Seraima. Delo izlaže neku vrstu Gemare uz 10 traktata reda Seraim, za koji mi imamo samo jerusolimski Talmud, jer on iz svih talmudskih i midraških izvora prikuplja samo mesta, koja pripadaju svakoj Mišni, a celinu snabdeva sa dva komentara, uzeta također iz izvora. — Ko se god zanima sa jerusolimskim Talmudom, sa kojim se svagda maćuhinski postupalo, saznaće, da je isti odveć siromašan u komentarima, otuda teška mesta ostaju često neprotumačena. Z. Frankel učinio je pun zasluge početak za izvršno tumačenje ovog Talmuda, ali samo za tri traktata: Berahot, Pea i Demai. Daichesu pripada zasluga, da je uz najteže partije Jerušalmia dao iscrpan, ali ne baš preopširan komentar. Pre nekih 40 godina izišao je isti u Baba Kama, a produženje je izostalo sve do pre dve godine, kad je pisac opet došao u položaj, da idući tom štampa u Baba Mezia, a sada u Baba Batra. Dalja će produženja ubrzo odlaziti u štampu. Ovaj komentar za čudo lako privodi učenika razumevanju najtežih mesta i donosi mnogo uspešnih rešenja uz njih. — Hillmann je sastavio nova izlaganja čitavog babilonskog Talmuda, od kojih su ona uz Behorot, Arhin i Temuru još ranije štampana. Sad su izišla izlaganja uz Keritut, Meila, Kinim, Tamid i Midot. Hillmann prodire svugde u dubljinu i razvija oštrom i odveć jasnom logikom školovanog znalca i prekaljenim razborom iskusnog naučnika rešenja i probleme, koji nam otkrivaju posve nove strane proučenog gradiva. — Jakob Schachter, izvršujući njegovim ocem, Abrahamom Schachterom, na srce mu stavljenu poslednju želju, dao je u štampu preostala dela istoga. Delo donosi oštroumne odgovore na mnoga postavljena pitanja iz raznih oblasti religijske prakse. Ova pak pitanja jesu tek samo okvir za izvršna izlaganja piščeva, koja daju svedočanstvo o njegovu ogromnom znanju i veoma oštrom umu. Mnogobrojne napomene izdavača prikazuju ovoga dostojnim sinom svoga oca. — Za vreme žestoke prepirke o halahijskoj razlici mišljenja vele da je R. Jakob Halevi, zet Mordehaia, prizvao Boga da reši spor, koji mu se u snu zaista javio. Njegove response, koje sadrže ova rešenja, Margules je sad iznova dao štampati. One ras-

pravljaju mnoga ritualna pitanja, a izdavač u dodatom komentaru objašnjava pojedine response i navodi mnogobrojne dokaze o istinitosti u njima sadržanih odluka. — Lewitan je izdao jednu svesku svojih responsa, koje dodiruju važna aktuelna pitanja i ukazuju na naročite štete našeg vremena. Od retkih Jevreja, koji jedu u nejevrejskim hotelima kuhane ribe, i žele znati smeju li benšen, pa do pitanja duhenena Kohanima, koji obesvećuje Sabat i ulažu kapital u trgovinu sa ritualno zabranjenim stvarima, sve su sami moderni problemi, koji se ovde jasno raspravljaju.

Ring, Emanuel: Israels Rechtsleben im Lichte der neuentdeckten assyrischen und hethitischen Gesetzesurkunden. Stockholm 1926. Victor Petterson. 205 str. M. 6:50.

מישה אבנודור עמיאל: דרבי מישה. ספר שני: דרכי הקנינים, חקר הלכה בעניני מנינות, אישות ועבודת-הקדש ראשון. Anvers, Rue Van Ruus-broeck 14. 208 str.

Cohn, Marcus: Jüdisches Waisenrecht. Basel. 28 str.

Cohn, Marcus: Einerlei Mass. Basel. 14 str.

שמחה אסף: התקנות והמנהגים בירושת הבעל את אשתו. Jerusalem. 15 str.

שמחה אסף: מנוי נשים לאפיקורוסות. Jerusalem. 8 str.

שמיאל דיבעם: מהר דן רובו בהתלמוד. London. 8 str.

Biblijski i talmudski pravni temati jesu predmet čitavog niza radova, među kojima su najznatnija istraživanja Ringa. Još 1922. Ring je napisao 500 strana debelo delo o pravnim odnosima Izraela na švedskom jeziku. Potonjih godina otkriveni staroasirski i hetitski zakoni izazvali su novu obradu ove oblasti, što je ovom knjigom i učinjeno. Knjiga je sastavljena od dva dela. Prvi deo raspravlja poređenje između asirskog i izraelskog prava u pogledu porodičnog prava, i to: sklapanje braka, razvod braka, moralne prestupe, leviratski brak i nasledno pravo; zatim stvarno pravo, obligaciono pravo, parničko pravo i kazneno pravo, pa dolazi do rezultata, da između oba ova pravna sistema nema većih jednakosti. Paralele i podudaranja ograničavaju se na malo pravnih slučajeva, ali i ovi pokazuju nejednakosti. Razlike obe pravne oblasti tako su velike, da je isključeno uticanje asirskog prava na izraelsko. Drugi se deo bavi poređenjem između hetitskog i izraelskog prava i raspravlja porodično pravo, pravo robova, državno pravo i ono, što je u prvom delu pomenuto. Kao rezultat ovog poređenja utvrđuje se, da kodifikovano pravo Izraela samo u čisto juridičko-tehničkom pogledu stoji iza drugih zakonskih zbiraka Starog Veka; ali zahvaljujući intimnom odnosu između religije i pravnog života, religiozno-etička veličina, koja se može dokazati u izraelskom zakonodavstvu, nema svoga premca u drugih naroda Staroga Veka. — Amiel je udario posebnim putem u halahijskoj oblasti, putem uopštavanja juridičkih pojmova i istraživanja, da bi se

pokazao izvor i postanak halahe kod različitih pravnih pojmova. On raspravlja slučajeve sudstva, svedočenja, parničnog prava, obligacionog prava, dohodarinskog prava, uslova i kaznenog prava. Ove u pet odeljaka grupisane oblasti nisu apsolutno svaka za se odeljene, nego zahvataju i druge oblasti, te se govori i o bračnom pravu, robovskom pravu i dr. Svaki se odsek deli na mnoga poglavlja, koja kao natpis nose razliku mišljenja, koje je postojalo kod srednjevekovnih kodifikatora. — Cohn i Assaf raspravljaju u natpisu svoga spisa uznačene specialne oblasti, koje se smatraju dragocenim priložima jevrejskom pravu. Njihovi radovi imaju strogo naučan karakter i osnivaju se na istraživanjima potonjih decenija. — Daiches nam daje mali dokaz za mnjenje, koje je pisac ovih redova postavio u svojoj knjizi: »Die Urkunden im Talmud« I. str. VIII. da rimsko pravo, nikad nije uticalo na talmudsko pravo, nego utvrđuje naprotiv, da se izvor jedne odredbe založnog prava u rimskom pravu nalazi i u Talmudu.

Haifa. מאסה מדעי לתקופת הגאונים ערך ע"י בנימין מנשה לוי. גנוזי קדם. I. 110 str. II. 50 str.

ב. מ. לוי: שיעור רב שמואל בן הפני א: שיעור ברבות: ב: שער בדוקת הבשר. Haifa 1927. 16 str.

Jerusalem שניחה אסא: דרכי החלמיד וכללי התורה בתשובות הגאונים. 1927. 24 str.

Jacobson, Bernhard S.; Die »Hilchoth Teschubah« und die »Hilchoth Deoth« des Maimonides ins Deutsche übertragen und mit kurzen Noten versehen. Frankfurt a. M. 5687. Hermon. 104 str.

Gaonejske tekstove, koji kao fragmenti leže neizdati u raznim bibliotekama, objavljuje Lewin u svom časopisu, koji je u tu svrhu osnovao. U prvom tomu su 21 komad, većinom iz komentara Gaonim Hai, Nissim, Šerira uz pojedine talmudske traktate i nekoliko responsa; u drugom tomu su 18 komada istog sadržaja objavljeni. Ovim izdanjima Lewin je stekao trajnu zaslugu. U naročitoj svesci Lewin je izdao dva fragmenta poslednjeg Gaona u Suri, Samuel ben Hofnia. — Talmudsku metodologiju Assaf je sastavio iz njenih responsa, pa i ovim spisom daje dokaz o svom velikom znanju. — Prevod Jacobsona mi također ubrajamo u ovu grupu spisa. On je izabrao propise Maimonida o kajanju i preokretu i moralku. Ova moralka je isto tako malo zastarela, kao i Tora, odakle ju je Maimonid crpeo, otuda ova knjiga nesumnjivo izvrsno služi pedagoškim svrhama, što su prevodilac i izdavač upravo i imali pred očima. Prevod je bez zamerke, a kratke napomene daju znativredna objašnjenja.

הגדה של פסח Die Pessach-Haggadah. Übersetzt und erklärt von Philipp Schlesinger und Josef Güns. Mit zahlreichen farbigen Bildern. Zweite verbesserte Auflage. Wien 1928. 65 str. 2°. Vez. öS. 10.—.

Hirsch, S. R.: Die jüdischen Ceremonialgesetze. M. GUDEMANN: Jerusalem, die Opfer und die Orgel. Berlin. Schriften des Vereins zur Erhaltung des überlieferten Judentums. 27 str.

Arzneiverordnungsvorschläge für Pessach. Berlin 1928. Lebensmittel-Kommission der Vereinigung traditionell-gesetzestreuer Rabbiner Deutschlands. 45 str. M. 1.—

Levy, Jacob: Die Schächtfrage unter Berücksichtigung der neuen physiologischen Forschungen. Berlin 1927. 25 str.

Bongert, J.; Zur Schächtfrage. Berlin 1928. 8 i 8 str.

שמלה חדשה על הלכות שחיטה וטריפות הרוואה לרבנו אלכסנדר סגנר
Užhorod שיר, והחונה עליו כמה משה באת אשר אנשיל גרינוואלד
1927. 288 str. Kč 16.—, vez. Kč 20.—

Kultus i ceremonialni zakoni jesu sadržaj sledećih knjiga. Godine 1927. izdavaštvo Schlesingera u Beču izdalo je jednu Hagadu uz Seder-večeri. Sad je ista već u drugom izdanju pred nama. Divne nemačke i velike hebrejske tipske slike čine spoljašnost dopadljivom. Dobar prevod, napomene sa objašnjenjem, korisno grupisanje propisa za Pesah-praznik čine sadržinu dostojnu spoljašnosti. Slikovni ukras je savremen, posve nov i raznobojan. Ovo je jedna divna knjiga za poklon. — »Verein zur Erhaltung des überlieferten Judent. in Berlin« proširio je svoj rad i na izdavanje spisa, koji tumače religiozna pitanja. Niz ovih spisa otvara se u natpisu navedenim spisima, od kojih je prvi 1857., a drugi 1871. izišao. U njima se bistro suprotna pitanja u borbi između Jevrejstva po predanju i liberalizma. — Receptnu knjižicu, koju je izdao »Vereinigung traditionell-gesetzestreuer Rabbiner Deutschlands« za Pesah-praznik mora nabaviti sebi svaki rabin i jevrejski lekar, kao i svaki onaj, koji je voljan držati se naše svete religije. — Biro za koljačke poslove (Berlin, Artilleriestr. 31.) našao se u potonjim godinama usled spoljnih opasnosti, koje prete koljačkom postupku, pobuđenim, da izda u cilju odbrane čitav niz spisa. Levy, lekar u Berlinu, ispitao je sa naučnog gledišta, da li je priprema za klanje mučenje i da li životinja odmah izgubi svest, a osećanje bola ugasi li se trajno. Na osnovu potvrde mnogobrojnih hrišćanskih autora oba su pitanja odlučena u korist klanja po ritualnom postupku. Ovim pitanjem bave se tri druga spisa profesora Bongerta i Basela i osam potvrda prvoklasnih kapaciteta u svetu. — Poznatom delu A. Schora o koljačkim propisima i o ispitivanju pluća dodao je Grünwald koristan komentar, kojim tumači ona mesta, koja potrebuju objašnjenja, zatim nove propise, tumači zakone בדיקת הישט i objavljuje nekoliko rasprava, koje spadaju u ovu struku. Ovo je delo neophodno za svakog rabina, ali neka ga nabave i svi koljači, koji bi trebali hebrejski da razumu.

מישה קליינמאן: דמיונית וקומיות. השיטות לתורה והתפתחות הכפרות
London 1928. R. Mazin & Co. 334 str. Doll. 1.50. העברות החדשה

- ש. א. הורודצמן: תורת הקבלה של רבי משה קורדוברי.
Berlin. Eschkol. 110 i 386 str.
- Berlin 1926. שאיל משרנהובסקי: עמנואל הרימי. מונוגרפיה.
Eschkol. 166 str.
- אברהם ריבנינון: משלים נבחרים. קבץ משלים מתרגמים מתוך ספרות
העולם. Berlin. Eschkol. 62 str.
- זכריה פיישמן: אגדות ארץ הקדושה. ציורים מאת ש. עובדיה.
Tel Awiw. 107 str. קפת הספר. 1927.
- עמר, דברי ספרות ומדע. Tel Awiw 1927. קפת הספר, 80 str.,
חיבל טייבש: תלמודישע עלעמענטען אינם יודישען שפריכווארט מיט אן
אנהאנג תלמודישע געפליגעלטע יוערער אין דער יודישער שפראך.
Wien 1928, IX. Liechtensteinstr. 60.

Ovde ćemo izneti mali izbor iz moderne jevrejske literature različitih oblasti. Tridesetogodišnji neumoran rad o razvoju novohebrejske literature objavio je Kleinmann u svojoj knjizi. Izlaganja i ličnosti glasi u prevodu natpis njegova dela, koje se sastoji iz tri glavna dela. Svaki deo sadrži nekoliko u razna vremena napisanih rasprava, koje, čineći jednu celinu u ovoj zbirci, pružaju pregledno i sistematsko izlaganje hebrejske literature, njenih nosilaca, razvojnih faza, pobuda i njihova značaja. Prvi deo u četiri poglavlja govori o Haskali, njenoj rasprostranjenosti, književnim proizvodima, njenim ljudima sve do Jehude Leb Gordona. Drugi deo, takoder podeljen na četiri poglavlja, ima za temu periode Pereca Smolenskina, Moše Leb Lilienbluma i Abramovicz-Mendele Moher Sefarima. U dvanaest poglavlja trećeg dela govori se o vremenu novijih, moglo bi se reći cionističkih duhovnih heroja, počev od časopisa Haasif, Kneset Izrael, Hakerem, pa onda Nahum Sokolow, David Fischmann, Isak Leb Perec, Leon Pinsker, Teodor Herzl, Ahad Haam, Lewinsky, Bialik, Josef Klausner. Najnoviji period sa Tschernichowskym, Berdiczewskym, Agnomom i dr. dolazi u idućem tomu. Duboko poniranje u predmet, kojim pisac izvrsno vlada, pruža nam neocenljivo znanje, koje može poslužiti ne samo građom za predavanje u ovoj literaturi, čije je rasprostiranje posve važno za Jevrejstvo, nego je podesno i kao štivo za sve one, koji znaju hebrejski. — Mojsije Cordovero živeo je u Safedu 1522—1570., bio je slavan kabalist i činio je vezu starije i novije kabale, koja je počinjala sa njegovim savremenikom Isakom Lurja. Horodeckzy je iz mnogobrojnih dela Cordovera sastavio sistematsku nauku kabale na pregledan način, snabdeo je svaki odsek sa tačnim navodom izvora i dao je delu veliki uvod, u kom se govori o svemu, što treba znati o Cordoveri, o njegovim delima i o kabali njegovog vremena. — Tschernichowsky je napisao sistematsku pripovetku pesnika Imanuela od Rima. Naročito oblikom i stilom ona može pobuditi hebrejsku publiku na čitanje rimskog pesnika. S radošću pozdravljamo pojavu ove knjige zbog njene literarne kakvoće i zbog koristi usled opšte razumljivog joj

izlaganja. — Jednim lepim pesničkim prevodom poznatih basana svetske književnosti Robinsohn je obogatio hebrejsku literaturu. Prvi je deo preveden u stihovima, a drugi u prozi. Izvori se nigde ne navode. Potonja tri dela izdalo je izdavaštvo Eškol u divnom ruhu. — Izdavaštvo »Kupat Hasefer« u Tel Avivu osnovali su hebrejski pisci u Erec Izraelu zajedno sa tamošnjim učiteljskim udruženjem u celji, da se deci dobra štiva dadu u ruke. Preko 120 svezaka je već ovde izdato. U ovoj svesci preporučuju se mladeži, koja čita hebrejski, pripovetke iz pera još u 35. godini života umrlog Seharja Fischmanna, a u drugoj svesci »Omer« priče i pesme 17 različitih pisaca u najlepšoj izradi. — Poslednje delo ove grupe pripada, istina, jidiškoj literaturi, ali zbog njegova odnosa prema hebrejskom mi ga ovde navodimo. Taubes donosi poslovice iz života istočnih Jevreja i stavlja uz njih one, koje im odgovaraju iz hebrejskog pisma. U uvodu Taubes daje instruktivan pregled jevrejskog upoređivanja, koje se tako često i rado uzima za ilustriranje apstraktnih stvari. Čitati ovu knjigu korisno je svakoga, ko se god rado bavi razlikama u jevrejskom biću, kao što najkarakterističnije dolaze do izraza u folkloru.

ישו אדלר ושמחה רבינשטון: ספר ראשון, ספר מהרא לשנת הלימוד הראשונה. מצורע'ה צירי. פולד. 96 str. ספר שני. New York 1927. 112 str. Hebrew Publishing Company.

יעקב פיכמן: לשון יספר. פרויקט. ספר מורה אחר האלה'בות. 128 str. ספר ראשון. 160 str. ספר שני. 208 str. ספר שלישי. 296 str. — ספר האדם. מבחר מחשבה ושירה לשעור'ערב ולגדולים. 400 str. — Warszawa 1927—28. Central, Nowolipki 7.

א. פרוינסקר: אוצר ילדים. ספר לימוד להתחלת הדיבור, הכתיבה הדבור העבר. Warszawa 1927. Ewer. 56 str. ל. שפר: למדו עברית. ספר לימוד השפה והקדקה על פי שיטה ברז'יין ומלון עברית'הודי'פולני-אנגלי. קורס ראשון. 178 str. קורס שני. 176 str. Warszawa 1927. E. Gitlin.

י. באקסמן, מ. בירנבוים: ילדות. ספר לימוד ומקרא עם באור המלים. Warszawa 1926. 185 str. E. Gitlin.

י. קצנלסון יי. ברקמן: צפרירים, ספר לימוד ומקרא עם מחלקה לעבודת בכתב. Warszawa 1927. Central. 176 str.

ח.א. קפלן: כתב כהלכה. ספר למעטקות והקראות סתמיות. 130 str. Warszawa 1926. E. Gitlin.

מ. מ. מנסוביץ: דקדוק קצר למתחילים. 104 str. Warszawa 1928. Central.

Za izučavanje hebrejskog jezika služi čitav niz knjiga, koje su potonjih godina izišle, a samo neke u popravljenom izdanju. Nesumnjivo pripada prvenstvo dvema američkim knjižicama, kojih izrada, štampa, hartija i uvez odgovaraju američkim prilikama. Ovako divno izradene udžbenike ne možemo u Evropi naći ni na drugim poljima, Adlerom i Rubinšteinom sastavljeni

tekst potpuno je dostojan spoljašnosti: sa nekoliko reči počinje da priča, ponavlja češće iste reči, da bi ih učenik dobro utubio, posle svakog štiva pročitano se na pitanja ponavlja i pismene se vežbe forsiraju. Od gramatičkog balasta nema ni traga u ovim knjigama; on je namenjen docnijim godištima. — Najveći udžbenik hebrejskog jezika zaista je delo od pet tomova Fichmanna »Lašon Vesefer«, uz koje dolazi još i šesti tom uvođenje premnogo sadrži, vrlo rapidno napreduje i do kraja knjige premnogo daje učeniku. Zbog toga učenik odveć sporo napreduje. Ostala tri toma zaslužuju svaku hvalu, oni su stručnjački sastavljeni, izvrsno obrađeni, zanimljivim štivom i nehотиčno odvođe učenika stalnom napredovanju, ukratko, to su prave pomoćne knjige, koje svom cilju potpuno odgovaraju; počinjući sa posve prostim čitanjem one postupno napreduju, tako da učenik za kratko vreme može vrlo dobro razumeti osrednje teško komade. Sa ovih odlika delo je za kratko vreme doživelo osmo izdanje. Obilate slike čine knjige deci privlačnima. Lake gramatičke vežbe i pismene zadaće najbolje doprinose cilju. U trećem tomu već ima nekoliko nepunktiranih tekstova, kao i štiva, pripovedaka i opisa od najboljih hebrejskih pisaca. Ovim se knjigama mogu i u našim školama postići najbolji uspesi. Za odrasle i za večernje kursove sastavio je ovaj pisac knjigu pod nazivom: »Sefer Haadam«, koja je izgrađena na istim načelima i ima iste vrline, kao i pomenuti udžbenik. Bogat izbor originalnih tekstova i prevoda prikupljen je na ovih 400 strana, te je zaista stvorena jedna praktična čitanka, koja je i tumačenjem reči podesna, da lako uputi učenika u hebrejsku književnost. Dobra izrada i jasna, čista štampa jesu dalje odlike svih Fichmannovih knjiga. — Pružansky je napisao bukvar sa lakim uvođenjem u hebrejski jezik. On upućuje učitelja u hebrejske razgovore sa decom, a na kraju knjige su kratka štiva. — Po poznatoj Berlitzovoj metodi za moderne jezike Schafer je u dva toma obradio hebrejski jezik. Delo ima sve vrline i nedostatke ove metode. Veoma je koristan na kraju svakog toma dodani spisak reči, radi čega se ovo delo kao najbolje jezikoslovlje preporučuje autodidaktima. — Udžbenik »Jaldut« od Birnbauma i Baksta izišao je u sedmom izdanju, te je svojim tekstovima iz religioznog života Jevreja podesan, da pruži detetu pravo jevrejsko vaspitanje. Za prilike u našoj zemlji ova knjiga je najpogodnija, jer pokazuje detetu lektirou pravi jevrejski život, koji mu često nedostaje u roditeljskom domu. — Kaznelsonom i Berkmannom napisani udžbenik »Cafririm« jako dobljižuje na početku pomenutim američkim knjigama. Ova je knjiga možda bogatija sadržinom od američanske i ujedno donosi laka gramatička vežbanja. — Kaplanovo uvođenje u osnovna pravila hebrejskog jezika jeste lako shvatljiva gramatika o početnim osnovama, o imenicama i brojevima. Pravila su u štampanom pismu, a mnogobrojni primeri, koji zauzimaju dve trećine knjige, izloženi su pisanim slovima. Razgovetno razlikovanje elementarnih pojmova hebrejskog jezika učenik će sigrajući naučiti iz ove knjige. — Potpunu hebrejsku

gramatiku na hebrejskom jeziku daje Monossowitsch. Ali je ona također samo za početnike, koji ovde dobijaju dobar pregled građe i osobnosti hebrejskog jezika. Pravila su posve prostim jezikom napisana, a mnogobrojni primeri mnogo doprinose da se naučeno gradivo dobro utvrdi u dečje pamćenje.

Warszawa 1926. Ewer. א. פרוינסקי: תורה ואגדה למתחילים. 80 str.

ל. בריד: ראשו פרקים בתלמוד. ספר ראשית למדני התלמוד. Berlin, Eschkol. 191 str.

א. ש. קמנעקי: גאוגרפיה מצירת של ארץ ישראל. מנקדת עם ציורים יממה. Warszawa 1926. E. Gitlin. 111 str.

Busch, K. A.: Biblische Geschichten des Alten Testaments in einem anschaulichen und gegenwartsgemässen Religionsunterricht. Meissen 1926. Schlimpert & Püschel. XII i 195 str. M. 3'60.

Meltzer, Hermann: Religionsgeschichtlicher Unterricht mit besonderer Berücksichtigung der nichtchristlichen Religionen. Meissen. Schlimpert & Püschel 256 str. M. 4'80.

Busch, K. A.: Lebenskunde. Eine angewandte Ethik und allgemeine Grundlegung der Weltanschauung für den Jugendunterricht. Meissen. Schlimpert & Püschel. 127 str. M. 2'--.

Stiefel, E.: Warum und wie erzähle ich den Kleinen die biblischen Geschichten? Vortrag. Zürich. Glocken-Verlag. 45 str.

Bürckstümmer, Chr.: Die seelsorgliche Behandlung des Kindes. Hrsg. von H. Kressel. Langensalza. Hermann Beyer & Sohne. 51 str. M. 1'--.

Na pedagoškom polju zabeležićemo ove spise. Biblijske pripovetke na hebrejskom jeziku napisao je Pružansky. On je umeo jezikom, koji će razumeti i učenici sa malenim brojem hebrejskih reči, da izloži povesti Biblije, da ih ukratko sastavi i učini privlačnima. Hebrejski tekst je posvud punktirat. Posle svakog odseka dolaze vešto odabrane priče iz Midraša. — Baruh je hteo dati u ruke početniku pomoćnu knjigu za izučavanje Talmuda, ili upravo za uvođenje u njegov svet misli. Pve svega on navodi agadijska (etička i istorijska) mesta iz jerusolimskog Talmuda, pa onda takva mesta iz babilonskog Talmuda. Zatim dolaze tekstovi halahijskog sadržaja iz različitih traktata i to: najpre iz jerusolimskog pa onda iz babilonskog Talmuda. Svaki je tekst snabdeven obilnim tumačenjima. — U toku od 6 godina je Geografia Erez Izraela od Kameneczkia izišla u 6 izdanja. U svakom pogledu je ovaj hebrejski punktirani tekst koristan po učenike. Pored kakvoće, položaja, veličine, reka i stanovnika zemlje, i pored sveg ostalog za geografiju potrebnog, iznosi se još i botanika, zoologija zemlje i dr. Mnogobrojne slike, većinom fotografije, čine sadržinu deia očiglednom. — Busch, paroh u Drezdenu, u uvodu ka svojim »Biblische Geschichten« okomio se na div-

ljačke ispade antisemita protiv Biblije i Jevrejstva, ali pri tom pada sam u pogrešku, te pozaimlje od njih mnogi otrcan izraz. Inače je njegovo izlaganje biblijskih povesti dobro, knjiga pruža učitelju dragoceno gradivo za obradu Biblije na istorijsko-kritičkoj i psihološkoj osnovici. On uči providnim motivisanjem, spajanjem, i unutrašnjim obrazloženjem događaja i dela. — Meltzer nas odvođi na polja znanja, koje se u religijskoj nastavi jako zapostavljaju, ali se ipak moraju sada ozbiljno uzeti u obzir. On je sastavio plan gradiva za jevrejsko-hrišćansku religiju sa egipćanskom, babilonskom i iranskom religijom, dalje za religije Zaratustra, Budhe, Laotse, Sokrata, Ēpikteta i Muhameda. — U »Lebenskunde« Busch nam daje izlaganje unutaršnjeg života na istorijsko-empiričkoj osnovici, ne bi li približio religijsku nastavu životu. Moralno-religijske teme ove knjige raspravljaju: ispunjavanje dužnosti, samovaspitanje za istinitost, slobodu, poštenje i ljubav ka bližnjemu, zatim religije čovečanstva i osnovne misli religije. — Stiefel obrazlaže u jednom iscrpnom predavanju, sa naukama uzetim iz hrišćanske religije, zašto i kako treba malo deci pričati biblijske pripovetke. — Bürckstümmer traži od porodice, da se ne zadovolji time, što se religijskom nastavom uči, nego da taj nauk upotrebi u svrhu izgradnje života. Roditeljski dom treba da uputi dete na stazu, gde će naći i ostvariti smisao života.

מישה פרידווגער דע אבודא: מישה ידבר על חמשה חימשי תורה.
Budapest 1927. XV i 509 str. חלק ראשון: ספר בראשית שמית.
Obudai Freudiger Abraham.

אהרן לעווין: הדרש והעיון על חמשה חימשי תורה. חלק ראשון: ספר
1928. Rabin Aron Lewin. Rzeszów. 378 str. Dollar 2. בראשית-
יש. י. לעוויתאן וא. ל. וויסבלום: ילקוט הדרוש. קובץ מבחר
הדרוש, נקבץ מכל הספרים שנדפסו עד הנה. ספר שני: חלק שני על ספר
יתרו-ידי. Oslo 1927. Rabb. Sch. J. Lewitan. 189—350 str.

י. הלוי יש. י. לעוויתאן: ספר המגיד. מאסף דרשות לכל שבחות
השנה, למועדים, לנשואין והספד. Oslo 1928. Rabb. Sch. J. Lewitan.
4 Hefte. 64 str.

ילקוט מרגליות. חומר דרושי לשבחות השנה במועדים וחודמינות שונות.
Lwow. R. Margulies. 48 str.

שרגא פייש פאללאק: תשבתי על פרשנות התורה כולל דרשות ופרושים
Vac 1927. Oberrabb. Phil. Pollak. 232 str. 4°.
על פסוקי תורה ונ"ך. Pengo 6:50, vez. 8.—

שלמה זילבערשטיין: אהל שלמה על התורה באורים וחדושים רב
שבחות השנה. הובא לביה"ד ע"י שמיאל פלדמאן. Oradea 1928. Dr.
Samuel Feldmann. 232 str. Doll. 1.—

ישעיה הורוויץ: יבא שילה. כולל שו"ת ודרושים שונים. Winnipag, Ca-
nada 1927. Rabbi J. Horowitz, 525 Magnus Avenue. 283 str.

שמיאל יצחק הילמן: אור הישר דרושים לכל פרשיות של ספר בראשית.
London. Rabbi S. J. Hillman, Mulberey St. E. 1. 160 str.

יצחק יהודה ספיר : שרני נהורא, דרושים ויחודשים לשבתות ולמניחי
 השנה ולמקריים שנים. Petah-Tikvah. Rabbi J. J. Sapir. 106 str.

Masliansky, Zevi Hirsch: Sermons. Translated by Edward Herbert. New York 1927. Hebrew Publishing Co. X i 345 str. Doll. 3.—.

Langer, Bernhard: Jakob. Paderborn 1927. Ferd. Schöningh. 186 str. M. 4.—.

Nelz, Robert: Die Makkabaer. Paderborn 1927. Ferd. Schöningh. 142 str. M. 2'70.

Homilitička literatura je u prošloj godini jako obogaćena. Pre svega upozorićemo pažnju naših čitalaca na delo, koje su sada izdali iz zaostavštine mu sinovi pre 31 godinu umrlog slavnog predsednika Budimpeštanskog ortodoksne opštine, Mosesa Freudigera de Obude. Knjige, što je pred nama, sadrži samo prvi deo čitavog dela, a to su omilije uz prve dve knjige Mojsija. Ona je znatna zbog toga, što nam iz nje ne govori propovednik po pozivu, nego čovek, koji je ogromno znanje Tore spojio na najlepši način sa svetskim zanimanjem, pa se je osećao prinudenim, da svoju bogatu žetvu na polju izučavanja Tore saopšti i svojim bližnjima. Delo sadrži, u većtom vezivanju za svaki sedmični odsek, množinu duboko promišljenih i duhovitih tumačenja jasno izloženih. Svaka partija za sebe daje u svojoj preradi sadržine punu derašu, otuda će ova knjiga naročito stručnjacima pružiti pouke i podstreka. — Među najbolje proizvode ove literature može se bez dvojbe ubrojati baš sada izišlo delo poslanika Sejma, rabina Arona Lewina. U ovom tomu je objavljeno 300 rasprava uz prvu knjigu Pentateuhe. A kakvo ćemo tek ogromno delo imati, kad se budu objavile rasprave uz svih pet knjiga! Za čudo lak, moderan hebrejski jezik, kojim pisac umetnički vlada, sadržaj dubokog smisla o filozofskim, etičkim, halahijskim, gramatičkim i eksegetskim ispitivanjima, duhovita tumačenja i interpretacije Svetoga Pisma, bogato gradivo za dobre i pune misli govore, što svaka od ovih rasprava pruža, jesu takve odlike ovog dela, kojima se samo preporučuje, te će nesumnjivo dospeti u svaku biblioteku. Praktično i raznostrano udešeni registri olakšavaju rukovanje delom. — Od agadijskog zbornika »Jalkut Hadruš«, o čijem smo prvom delu uz drugu knjigu Mojsija govorili u prošlogodišnjem Almanahu str. 148—9., izišlo je sada produženje do kraja druge knjige. Istom obazrivošću izdavači su iz velikog bogatstva postojećeg štampnog i neštampnog gradiva odabrali najbolje i uredili ga praktično. — Časopis »Sefer Hamagid«, koji izdaju Lewitan i Klein, donosi o prazničnim danima, sedmičnim odeljcima i kasualijama odabrana duhovita tumačenja umrlih i živih velikana Tore, pa će zaceo brzo postati popularan, kao i predhodno delo. — Na istim načelima, kao i dva istom pomenuta dela, zasnovan je i »Jalkut Margulies«. On donosi kratke primedbe sa tumačenjem

za Sabate u godini, za praznične dane i za svekolike kasualije. — Produžne omilije za sve sedmične odeljke Biblije sadrže dela »Tišbi« i »Ohel Selomo«, prvo od rabina u Vacu, a drugo od rabinatskog asesora u Velikom Varadu, koji je umro pre 19 godina. Tišbi je vezan za pojedine stihove sedmičnog odeljka i donosi ne samo agadijska tumačenja, nego i govore uz sedmične odeljke u izvodu, kao i kasualne govore. U Ohel Selomo smatra se svaki sedmični odeljak kao jedinačka rasprava sa oštroumnim tumačenjima. Dokle se prvo delo u pogledu jasnoće i dubljine misli može nazvati biserom omilitičke književnosti, dotle je drugo delo majdan bogatih jevrejskih misli i podstreka. — Iduća tri objavljena dela sadrže derašot u modernom, lako razumljivom slogu. Horowitz je dodao svojoj knjizi nekoliko responsa, koje tumače pitanja iz svih oblasti halahijske literature, a kojih nabranje bi, zbog njihove raznolikosti, mnogo prostora zauzelo. Njegovi su derašot podeljeni u dve grupe. U prvom su delu odštampani oni, koje je pisac držao aktuelnom prilikom u Erec Izraelu, a drugi deo sadrži one, koje je držao u sadanjoj svojoj opštini. Talmudski visoko obrazovan, Horowitz misli moderno, a taj način mišljenja dolazi ovde obilato do izražaja. Sa Hillmannom smo se upoznali na str. 208. poput njegovog istoimenom halahijskog dela. Ovde nam pruža nekoliko časova uživanja u čitanju 27 deraša uz svekolike sedmične odeljke prve knjige Mojsija i uz Hanuka, pa onda nadgrobne govore. Radi prosuđivanja pitanja, koji se bave religioznim životom Jevreja, Hillmann je pribrao mnoštvo gradiva iz Talmuda i Midraša. Sa naročitom ljubavlju pisac se zadržava na pitanjima vaspitanja. Treće delo diše vazduhom svete zemlje. Njegov je pisac rabin Sapir u Petah-Tikvi. On objavljuje 40 govora, držanih u raznim prilikama. Duhoviti obrti i lep slog pribaviće ovoj knjizi mnogo čitalaca. — U New-Yorku obrazovan je odbor sa zadaćom, da na hebrejskom jeziku držane govore Maslianskya izda na engleskom jeziku, kako bi uticali svojom odličnom sadržinom, koja diše pravim jevrejskim duhom, i na one Jevreje u Americi, koji govore samo engleski. Ovi govori (51) hvale svog majstora kao savremenog besednika, daju publici pravo sazidanje i podstiču govornika po pozivu. Samo 9 govora je vezano za određene dane, ostali osvetljaju događaje u vremenu zracima Tore. Govori Maslianskya su u engleskom izdanju znatno skraćeni, jer izdavač napominje u predgovoru, da je M. obično kroz jedan čas vezivao pažnju svojih slušalaca. — Najzad ćemo ovde pomenuti dve značajne knjige propovedi katoličkih sveštenika, Langeri i Nelza, čiji se govori osnivaju posve na Starom Zavetu, i pokušavaju, da prirodnim načinom protumače biblijske događaje u životu praoca Jakoba. Klasičan primer dobrog govora sa odličnim tumačenjem Biblije jeste govor o blagoslovu Isaka. Život i borbu Makabea izabrao je Nelz za temu, a drži se istih načela kao i njegov drug. Oba su toma zanimljiva i uticajna, zato se preporučuju na čitanje.

Goldberg, Oskar: Die Wirklichkeit der Hebräer. Einleitung in das System des Pentateuch. I. Band. Berlin. Verlag David. 306 str. M. 7·50, vez. M. 10.—.

Unger, Erich: Das Problem der mythischen Realität. Eine Einleitung in die Goldbergsche Schrift: Die Wirklichkeit der Hebräer. Berlin 1926. Verlag David. 41 str. M. 2.—.

Heinemann, Isaak: Die Lehre von der Zweckbestimmung des Menschen im griechisch-römischen Altertum und im jüdischen Mittelalter. Im Bericht des jüdisch-theologischen Seminars Fränkelscher Stiftung. Breslau 1926. 104 str.

Hevesi, Simon: Dalalat Alhairin. Majmuni utmutatojanak ismertetése. Budapest 1928. A pesti izr. hitközség. 189 str.

Hermann, Cohens Schriften zur Philosophie und Zeitgeschichte. Hrsg. von Albert Görland und Ernst Cassirer. 2 Bände. Berlin 1928. Akademie-Verlag. 588 i 516 str. M. 23.—, vez. M. 28.—.

Bolin, Wilhelm: Spinoza. Zeit-Leben-Werk. 2. Auflage von Carl Gebhardt. Wittenberg 1928. A. Ziemsen. VIII i 203 str. M. 3·60, vez. M. 5.25.

Gelber, Adolf: Josef Popper-Lynkeus. Sein Leben und sein Wirken. Wien. Renaissance. Vez. M. 4.—.

Warszawa 1927. בישראל שני ארבעים: חברה ארם. יסודות ועקרונות כלליים. Ewer. 47 str.

U religijsku filozofiju ili filozofiju Jevreja spadaju nekoliko znatnih pojava, među kojima se najtoplije pozdravlja delo Goldberga, koje je pokušaj, da se sa novih gledišta dokaže integritet Pentateuhe i protumači njezin sadržaj poput unutarnjeg sklopa. Iz opširnog znanja hebrejskog jezika Goldberg crpi mogućnost etimološkog značenja reči u Bibliji i njihovog religijsko-filozofskog tumačenja. Religijski sistem Biblije odvojio je opšti pojam o Bogu kao personifikaciju narodnosti od neznabožackih početaka. Otuda je Biblija u svojim religijskim predanjima u svojim zakonima i ideama ono Božje uređenje, koje uči ljude, da savladaju prirodu u sebi, ne bi li došli u večnost. Pri tom Goldberg s pravom opominje, da se religiozna gledišta poštuju. Biblija kao uputstvo i božansko uređenje za večni život ljudi neka ih uči, da je narod, istina, prirodni stvor, ali da je na to određen, da savlada prirodni zakon. Tako će biti razumljivi smerovi, da se u jevrejskom narodu uredi sveti život, sveta država. Bog uči čovečanstvo poput Biblije i jevrejskog naroda novoj zakonitosti života. To je cilj i karakteristika hebrejske metafizike. Za propagisanje Goldbergovih ideja služi uvod od Ungera, koji je vrlo jasno napisan, te na dobro upućuje u tešku knjigu Goldberga. — Heinemannovo istraživanje osvetljuje pitanje daljeg uticaja grčkog mišljenja u jevrejskom Srednjem Veku. Ono raspravlja nauku o određenju cilja čovečjeg od njene prve pojave u grčkoj filozofiji pa do kraja jevrejske filozofije Srednjeg Veka. Poreklo ove nauke opaženo je kod mladog Aristotela. Po njemu mišljenje je

cilj čovečji, zbog čega su ga Bog i priroda stvorili. Ova misao, koju je Aristoteles docnije napustio, nalazi se u Stoe i novoplatonizma. Ovi rezultati grčke filozofije osnovica su nauke o određenju jevrejske filozofije. Na utvrđivanje različitih izvora za jevrejske mislioce pisac polaže veliku važnost. Vladajuće shvatanje, po kom su Aristoteles i Plotin učitelji jevrejskog Srednjeg Veka, opravdano je po njegovom mišljenju samo za teoretsku filozofiju, dočim je pravi životni ideal ovih mislilaca relativno daleko od jevrejskog Srednjeg Veka i ustupa ispred jevrejske religioznosti. — Sretna je misao Hevešia, što je upoznao mađarsku čitalačku publiku sa nazorima našeg najvećeg religijskog filozofa, Maimonida. »Dalaat al Hairin« je prvobitno arapsko ime za »More Nebuhim« i ovaj naziv nosi i delo Hevešia. Uvod nas obaveštava o životu, delima, uplivu i filozofskoj nauci Maimonida. Samo delo nije prevod More Nebuhima, nego iznosi samostalno izučavanje osnovne nauke More, koja se može iskazati ovom jednom rečenicom: religija nije samoobmana neobrazovanih, nego ubedenje obrazovanih. Polazeći od ovog načela, Heveši u tri dela svoga dela, po obliku svršenim načinom, svojim poznatim majstorskim jezikom, koji i kod filozofskog sadržaja dolazi na najlepši način do izražaja, postavlja pojam o Bogu, nauku o atributima, opravdanje za alegorijsko tumačenje Biblije, nauku o stvaranju sveta, dokaze o tome da ima Boga, racionalnu teoriju o profetizmu, celishodnost, pravičnost božanskog providenja, slobodnu volju čovekovu, zakon i sociologiju, dejstvo religije, etički poziv čovekov i još mnogo drugo. Ova knjiga, koja je napisana za sve intelektualce, pozvana je, da raširi religiozno ubedenje na polju naučnih dokaza. — Čitavo biće dubokog mislioca otkriva se u »Schriften« od Hermanna Cohena. Ovo je delo po jeziku lepa i opšte razumljiva dopuna teškim knjigama Cohenove sistematike. Četiri dela: sistematski, politički i savremeno istorijski, lični i recenzije, sadrže neobično misaono i duševno bogatstvo. Uz pređe štampano dolazi neštampano i izgubljeno, tako da su ovde ponovo štampani odavno razgrabljeni i mnogo traženi sastavi. Filozofi, estetičari, kulturni istoričari i političari, kao i svi prijatelji dubokih misli, koje život uobličavaju, s radošću će čitati ove odabrane tomove. — Poznati izdavač sada jedino merodavnog izdanja Spinoze, Carl Gebhardt, sa velikom srećom, a pomoću novijih i najnovijih istraživanja, popravio je, dopunio i brižljivo doveo na sadašnji stupanj istraživanja skromno izlaganje od Bolina. Prostota i jasnost u toku misli i stilu, čime se ova knjiga odlikuje, i temeljna naučna obrada čine je kako za ozbiljnog ispitivača Spinoze, tako i za obrazovane, koji se žele orientisati o životu ovog najznatnijeg filozofa 17. veka, neophodnom ručnom knjigom. Delo nas uvodi u život i radnu atmosferu Spinoze, pokazuje nam istoriju ovog za rabina namenjenog mladića, istoriju njegovog doba, mi ga vidimo u njegovu shvaćanju države i saznavamo u njemu kritičara Biblije, otuda je ova knjiga zasad i najpouzdanije, i najjeftinije uvođenje. — Jako se izdvaja iz Je-

vrejstva ličnost socialnog reformatora, etičara i pesnika, Popper-Lynkeusa, ovaj je muž, koji pokazuje put čovečanstvu. Kao uvodenje u saznanje suštine i delanja ovog muža služi opširno delo Gelbera, koji lepim rečima izlaže život i rad ovog retkog duha, koji je oborio staro, ne bi li sagradio budućnosti nove, zlatne kapije, ovog srca, koje toplo kuca za čitavo čovečanstvo, ovog velikog genija humanosti.

Titius, Arthur: Natur und Gott. Ein Versuch zur Verständigung zwischen Naturwissenschaft und Theologie. Göttingen 1926. Vandenhoeck & Ruprecht. X i 851 str. M. 24—, vez. M. 27—.

Duhm, Bernhard: Das Geheimnis in der Religion. Vortrag. Tübingen 1927. J. C. B. Mohr. 29. str. M. 1·20.

Preuss, K. Th.: Glauben und Mystik im Schatten des höchsten Wesens. Leipzig 1926. C. L. Hirschfeld. 61 str. M. 2·70.

Behrend, Felix: Die Stellung der Religion innerhalb der Kultur. Langensalza. Hermann Beyer & Söhne. 41 str. M. 1·50.

Eucken, R.: Der Kampf um die Religion in der Gegenwart. Langensalza. Hermann Beyer & Söhne. 67 str. M. 1—.

Boette, W.: Religiöse Volkskunde. Leipzig. Philipp Reclam jun. 167 str.

Singh, Sadhu Sundar: Gotteswirklichkeit. Gedanken über Gott, Mensch und Natur. Hamburg. Agentur des Rauhen Hauses. 123 str. M. 2·40, vez. M. 3—.

Wernle, Paul: Pestalozzi und die Religion. Tübingen 1927. J. C. B. Mohr. XII i 196 str. M. 7·50, vez. M. 10—.

Thrandorf-Meltzer: Kirchengeschichtliches Quellenlesebuch. Meissen 1928. Schlimpert & Pöschel. 176. str. M. 2·40.

Paret, R.: Die Geschichte des Islams in der arabischen Volksliteratur. Tübingen 1927. J. C. B. Mohr. 26 str. M. 1·20.

Hollsteiner, Johannes: Die Union mit den Ostkirchen. Graz 1928. Ullr. Moser. VII i 91 str. M. 3·80.

Rolffs, Ernst: Die Alkoholfrage in den evangelischen Kirchen Deutschlands. Berlin 1927. Neuland-Verlag. 48 str. M. 1·50.

Niz spisa o opštoj nauci o veri počinjemo znamenitim delom od Titiusa. Ovo delo pokazuje, šta se sve veliko uradilo u prirodnim naukama i razbistrava stanje stvari između vere i nauke o prirodi. Zadirvljuje nas, kako se jedan bogoslov može duboko uposlovati u ukupni promet i sve njegove grane: u fiziku, hemiju, matematiku, mehaniku, kaloriju elektrona, kvantena i relativiteta, spektralnu analizu, zatim u biologiju, u život ćelija, u anatomiju, fiziologiju mozga i psihologiju, u probleme antropologije i t. d. Za čuđenje je i razumljivo izlaganje teškog gradiva. Uz sistematsko izlaganje nalaze se i pregledi o istoriji pogleda na svet, u njegovu svagdanjem odnosu ka religiji, trajne vred-

nosti. Izlaganje ide od slike sveta u Grka preko Biblije, sholastike, renesanse i reformacije ka Koperniku i Newtonu. Postanak novog pogleda na prirodu i svet od Descartesa do Lockeja, Leibniza i Goethea iznosi se sve do monizma i spiritualističkih tendencija sadašnjosti. Religija i prirodna nauka ranžiraju u vezi kulturne filozofije i teorije saznanja. Inspiracija i otkrivenje javljaju se kao izvori religijskog saznanja, a religijsko saznanje je karika svakog saznanja stvarnosti. Suprot nauci održava se i pretpostavlja autoritet Božjeg otkrivenja. Konkurencija religijske i naučne misli o svetu mora se izjednačiti. Vera u živog Boga slaže se sa prirodnom naukom kao i fiziološka osnova života sa religijom. Tečno napisano, ovo voluminozno delo je čitanka, na kojoj se rado zadržavamo, knjiga, koja obrazuje u najboljem smislu reči. — O tajanstvenosti u religiji objavljuje Duhm jedno zanimljivo predavanje, u kom utvrđuje, da u dušama živi tajanstvenost religije u moljenju, radu i patnji, a samo u veri je nema, jer tu nije više potrebna, pošto je prešla u večnu jasnu stvarnost. — Značaj vere izlaže Preuss u »Glauben und Mystik«, te izvodi, da upotreba od Boga primljenih sredstava kulta pobuđuje ushićenje u učesnicima praznika, daje im stalno uporište u životu, podstiče ih na rad i pruža im snagu u nesreći. Vera je i potonja instancija u pogledu morala i savesti. — U vezi sa tumačenjima Hermanna Cohena o religiji, raspravlja Behrend u jednoj popularno napisanoj svesci o položaju religije unutar kulture i o pojmu religije u sistemu filozofije. Njegovo izlaganje je jasno i razgovetno, ali je suprotno bogoslovskom tumačenju Cohena, jer Cohen nije dorastao biblijskim dokumentima. — Eucken, slavni filozof, govori o borbi za hrišćansku religiju u sadašnjosti protiv problema, koji spolja dolaze. Ali, nasuprot protivnostima, tumačenje etičkoga ostaje glavni cilj života kao osoban odnos čoveka i Boga, koji stvara nov život, ostaje zajedničko dejstvo borbene duhovnosti, koja temelj polaže i uzdiže nas iznad svih bura sadašnjosti. — Boette ocrtava u svojoj knjizi: »Religiöse Volkskunde« narodnu dušu i njenom religioznom životu. U prvoj polovini izlaže staru neznabožačku veru predaka u narodu, a u drugoj polovini izlaže narodni život u hrišćanstvu. On se orientisao na ličnom iskustvu sa narodom a istorijsko je ograničeno na najpotrebnije. — Singh u svom delu: »Gotteswirklichkeit« izrečno ističe, da je njegovo delo plod duboke meditacije. Ona tišina, koja vlada nad snežnjacima Himalaje, lebdi i nad svima odeljcima ove knjige. — Wernle iznosi celokupnu sliku o Pestalozziu i naglašava moćna kolebanja u razvoju Pestalozzi. On pokazuje, kroz kakve je metamorfoze prošao Pestalozzi. Najpre prosvetčenost, pa onda »Sturm und Drang«, zatim visoko uvažavanje starog hrišćanstva. Sada dolazi buđenje perioda prosvetčenosti i odlučno skretanje od starog hrišćanstva. Doživljaj Stansa znači najzad pobeđu »da« nad »ne« u čitavom njegovom mišljenju, pa potom i u religiji. Kod sve težnje za religioznim poniranjem on ostaje u granicama idealizma i baš u tom leži njegov značaj za sadašnjost. — Thrändorf i

Meltzer daju istoriju Hrišćanstva od posleapostolskog vremena pa sve do danas. Starije doba je kraće, a o Luteru se opširno piše. Za novo doba težište se polaže na praktično hrišćanstvo uverenja. — Paret nam pruža pregled arapske narodne književnosti, u koliko se odnosi na istoriju islama. Kraj ove kratkoće, ova nam rasprava ipak daje opširno izlaganje gradiva. Istorijski romani, koji se odnose na islamsku istoriju, ovde su prvi put hronološki grupisani. — Hollnsteiner objavljuje predavanja od Tomaka, Lübecka, Baumstarka, Haasea, Kolpinskya, Turyna, barona Wrangela, Eibla i izdavača, koja su na bečkom zasedanju dvaju društava bila posvećena problemu unije katoličke crkve sa istočno-pravoslavnim crkvama. Na ovom zasedanju govorili su prvi stručnjaci, otuda su ovi govori od naročito značaja. — Rolffs raspravlja pitanje, kakvo stajalište zauzimaju evangeličke crkve prema pitanju alkohola, pa navodi rad crkve na suzbijanju alkoholizma. Naročito se cení učešće u borbi zapravo opštinsku opredeljenja.

Howald, Ernst: Ethik des Altertums. 64 str. M. 3.—.

Dempf, Alois: Ethik des Mittelalters. 111 str. M. 5 25.

Litt, Theodor: Ethik der Neuzeit. 184 str. M. 8 70, München 1927. R. Oldenbourg.

Wust, Peter: Die Dialektik des Geistes. Augsburg 1928. Dr. Benno Filser. XV i 752 str. M. 25 —, vez. M. 28.—.

Bauer, Wilhelm: Einführung in das Studium der Geschichte. Tübingen 1928. J. C. B. Mohr. XV i 419 str. M. 15 —, vez. M. 17.—

Villiers, E.: Amulette und Talismane und andere geheime Dinge. Eine volkstümliche Zusammenstellung von Glücksbringern, Sagen, Legenden und Aberglauben aus alter und neuer Zeit. Bearbeitet von A. M. Pachinger. München 1927. Drei Masken Verlag. M. 9 50, vez. M. 12.—.

Engelhardt, Viktor: Weltbild und Weltanschauung vom Altertum bis zur Gegenwart. Eine kulturphilosophische Skizze. Leipzig. Philipp Reclam jun. 304 str.

Legarde, Paul de: Drei deutsche Schriften. Hrsg. von Franz Hahne. Leipzig. Philipp Reclam jun. 260 str.

Schoenichen, Walther: Tiere der Vorzeit. 157 str.

Heilborn, Adolf: Weib und Mann. 154 str.

Koerber, Heinrich: Die Psychoanalyse. 135 str.

Eucken, R.: Die Träger des deutschen Idealismus. 133 str.

Lessing, Theodor: Nietzsche. 119 str.

Hillebrandt, Alfred: Buddhas Leben und Lehre. 155 str.

Berndt, Wilhelm: Metamorphosen der Tiere. 152 str.

Klippel, E.: Unter Drusen, Kurden und Teufelsanbetern. 121 str. Wege zum Wissen. Berlin Ullstein. M. 0 85, vez. M. 1 35.

Ovde ćemo pokloniti pažnju nekolikim delima o filozofiji i opštim naukama zbog njihovih odnosa ka jevrejskoj nauci.

U »Handbuch der Philosophie«, velikom delu, koje obuhvata čitav filozofski sistem, izišla je kao deo trećeg odeljka etika Starog Veka, Srednjeg Veka i Novog doba. Howald odbija od svog rada izlaganje spoljašnje etike kao iznošenje promenljivih nazora o međusobnim dužnostima ljudi, jer je to zadaća kulturne istorije. On se ograničava na etiku nagona, čiji je predmet izjednačenje ličnoduševnih nesaglasnosti. Ovakvo gledište ne dele Dempf i Litt. Dempf naglašava, da je ova ručna knjiga spoj sistematskog i istorijskog izlaganja. Litt ukazuje u svom uvodu na suprotnost ovih gledišta. Sve je ovo ilustrovanje teškoća, zato se ovaj pokušaj mora tim više priznati. Jasno deljenje načelnoga od pojedinosti, navođenje izvora o najbitnijem, omogućavaju dobar pregled. Način izlaganja utiče prijatno. Pa ipak mi imamo da se potužimo, jer nas se tiče kao i svih čitalaca ovog dela. Ovaj priručnik etike izlazi, naime bez i najmanjeg uvažavanja Starog Zaveta. Ovo je pak ili previdanje u planu dela, ili prestup autora. Žalba postaje tim jasnija, kad saznamo iz izveštaja Dempfova, da se njega ovde tiče isključivo izlaganje religiozne etike, pa nam pred oči iznosi i evanđelija, i crkvene teoreme, samo ne Bibliju. Kako se ovo moglo dogoditi danas, pri težnji za naučnim saznanjem, posle kažiputa Moritza Lazarusa, nama je nepojmljivo. — Delo Wusta »Die Dialektik des Geistes« znači pokušaj, da se nađe izlazak iz panteističke zbrke pojmova nemačke filozofije i da se suština duha i personalnosti iznova protumači na podlozi strogo teističke metafizike. Naročito pak raspravlja ovo delo metafizički nemir monističkih priroda u velikoj ukupnoj drami istorije sveta, pokušavajući da čovečjim bićem izrazi primer pokreta istorijskog razvoja u fenomenološkom obliku kao u jednom monogramu. Još se u ovom delu temeljito izlažu dva vrlo aktuelna problema opšte filozofije u metafizičkim ispitivanjima: prepirka o prvenstvu između objektivizma i subjektivizma i suprotnost intelektualizma i voluntarizma, dva unutarnje skopčana problema, koji čine pravi stožer svake metafizike duha. Sadržaj ovog rada tesno je vezan sa modernim filozofskim problemima. Značajno je, kako Wust protiv Comtea, pa i protiv Kanta, koji poriče mogućnost metafizike kao apriorističke nauke, iznosi argument prirodnog optimizma, koji je u neku ruku poluga za savlađivanje apriornosti teorije saznanja. — Zadaća koju je postavio sebi Bauer u svom delu, nalazi svoj vrhunac u pokušaju, da se u razgovetnom obliku pokaže kako generaciji istoričara, koji dolaze, tako i predstavnicima pravne, državne, umetne, literarne, jezikovne i dr. nauke, gde se imaju tražiti problemi istorijske nauke, i kojim se putevima dosad išlo, da bi se savladao ovaj problem. Pošto ovaj »Einführung« ujedno donosi i pregledno udešene izvore, u kojima se prvi put raspravljaју svi, pa i izvori istorije Novog Vremena, sa metodološki jedinstvenog gledišta, jer se ovde navode i bibliografska pomoćna sredstva, rad ovaj prevazilazi okvir običnog uvoda. On je trebnik i za istoričara, a prikupiće mnogo prijatelja istorijskoj nauci. — Knjiga Villiersova govori o talismanima svih

zemalja, o predskazivanju, o amuletima što donose sreću, o ljubavnim amuletima i čarolijama, o amuletima što leče bolesti i brane od opasnosti, o značaju mladeža, o tajanstvenoj moći boja, adidara i brojeva, i bavi se anegdotama Starog Veka, starim religijskim običajima, mitologijom, narodnim gatkama i istorijom. Izgleda nepojmljivo, da ovakvo jedno delo ignoriše skoro sve, što je jevrejsko, samo kod Abracadabra pominje se hebrejski način pisanja, pri čemu je učinjeno 6 pogrešaka, jedna Kameah je donesena u slici, ali je pogrešno protumačena, a o kabalah daju se netačni navodi. — Engelhardt pokušava da pronade snage, koje grade i uobličavaju sliku sveta. Polazeći od primitivnog čoveka on dolazi do staroorientalskih naroda, Egipćana, Babilonjana, Indana, pa Persianaca, Semićana, Grka, Rimljana, Arabljana i t. d. sve do Einsteina. Pisac je uspeo, da svojim duhovno-istorijskim delimičnim pojavama pobudi u čitaocu volju, da od pojedinoga ide ka celini. Nagoveštenim mislima on olakšava istraživaču put ka specialnom. — »Drei deutsche Schriften« od Paula de Legarde sadrže snažnu i prodirnu kritiku državnih i prosvetnih oblika narodnih. U drugom sastavu: »Die Religion der Zukunft«, opisuje se opširno religijska istorija Izraela, pa je i danas poučan i čitanja dostojan. — Neosporno je izdavaštvo Ullstein izdavanjem zbirke »Wege zum Wissen« učinilo beskrajnu uslugu nauci, jer se po malenoj ceni mogu dobiti dela puna sadržaja napisana od autoriteta iz njihove struke. Sledeće sveske ove zbirke su pred nama: Schoenichen odgovara na pitanje, kako je moguće, da se ostaci od životinja, koje su pre mnogo milijuna godina uginule, sve do danas održale, i kako je u ono drevno pradoba izgledalo na zen lji. Heilborn objašnjuje večitu borbu za život čoveka i žene prema razlici tela i karaktera rodova. Koerber nas obaveštava o tajanstvenoj podsvesti u nama, o tom nesvesnom izazivaču mučnih doživljaja i utisaka, koji nas, kad se naglo pojave u sećanju plaše i bolesnima čine, ali se psihoanalizom mogu ukloniti. Eucken nam iznosi svet misli Kanta, Fichtea, Schellinga, Schleiermachersa i Hegela i pokazuje nam put za unutarnje obrazovanje. Lessing nam daje jasno uvođenje u život i svet misli velikog mislioca i umetnika Nietzschea. Hillebrandt posmatra potanko potpunu istoriju tajanstvenog spasitelja, Buddhe, njegovu nauku i pogled na svet. Berndt nas uči o metamorfozi životinja, o menjanju i preobražavanju njihova oblika, kako bismo životinjski svet bolje upoznali. Klippel nam priča o svom putovanju, doživljajima i utiscima, koje je odeven kao egipatski urođenik, dobio i na onim mestima, koja su inače pristupačna samo mohamedancima.

Sinclair, Upton: Das Buch des Lebens. 3 Bände. Berlin. Malik Verlag. 192, 150 i 182 str. Vez. M. 8.—, u koži M. 15.—

Toth, Tihamer: Bildung des jungen Menschen. 178 str. — —: Charakter des jungen Menschen. 172 str. Freiburg i Br. 1928. Herder. Svaka knjiga M. 3'40, vez. M. 4'20.

Worlitschek, Anton: Persönlichkeitspflege. Selbsterzieherische Ueberlegungen. Freiburg i Br. 1928. Herder. VI i 144 str. M. 3.—, vez. M. 3·80.

Schlunk: Die Weltanschauung im Wandel der Zeit. 303 str. Vez. M. 4.—.

Hamann, O: An den Grenzen des Wissens. 116 str. M. 3·50, vez. M. 4·50.

Remmy, R.: Rätsel des Ich. 178 str. M. 4·20, vez. M. 5.— — —: Blicke ins Dunkel. 172 str. M. 4·20, vez. M. 5.—. Hamburg. Agentur des Rauhen Hauses.

Heilmann, Alfons: Vom kostbaren Leben. Freiburg i. Br. 1928. Herder. VIII i 192 str. Vez. M. 3.—.

Cohn, Jonas: Erziehung zu sozialer Gesinnung. Langensalza. Hermann Beyer & Söhne. 40 str. M. 1·25.

Schwab, Charles M.: Die zehn Gebote des Erfolges. Leipzig 1928. H. W. Carl Graef. 50 str. M. 1·50.

Knjige za opšte obrazovanje mogla bi se nazvati grupa, koja počinje dragocenim delom Upton Sinclaira. »Das Buch des Lebens« je, odgovarajući intencijama, savremena, mudra, poštena i dobra knjiga, jer u njoj nema tvrdnji, već samo striktno znanje, a govori o stvarima, koje mogu biti od koristi svakom čoveku. Delo se deli na knjigu duha, tela, ljubavi i društva. Bila bi opravdana želja, da ova knjiga života dospe u ruke svakog mladića, svake devojke, svakog čoveka, da je čitaju i uče iz nje, jer ova knjiga ima kvalitete ogromne važnosti. U njoj čovek sa duhom, koji vazda ispituje i sa srcem, koje saoseća sa svima događajima sveta, pokazuje, šta mu je hvale vredno u životu. — Prva knjiga Totha uči mladež dobrom načinu života, zdravom načinu života, pravoj obrazovanosti, pravom čitanju, pravom izboru poziva i mudrim i dobrim mislima o smislu života. Druga knjiga upućuje mladež, da savladuje čula i osećanja, da stvara red među mislima, da najpre misli pa onda govori, da uči od prošlosti, da misli na budućnost, a sadašnjost najbolje da iskoristi. Toth nikad ne zahteva, on dokazuje, a njegovi su dokazi ubedljivi. Toth je odličan vaspitač, jer upućuje volju ka uvidavnosti. Ove zanimljive knjige uskoro će postati pouzdani vodi mladeži. — Worlitscheck govori o nezi duha, volje, karaktera i savesti, srca, strasti, sećanja, govora, ćutanja i tela. Posvud se pazilo na savremene struje i svugde se naglašava samo opšte priznato, bitno. Knjiga se obraća najširim slojevima naroda, a kod mladeži će zacelo naći odziva. — Popularno-naučnim izlaganjem pokazuje nam Schlunk velike misaone zgrade iz različitih stoleća, počev od starih grčkih filozofa pa sve do najsavremenijih mislilaca naših dana, pa nam pomaže, da još jednom razmislimo o ovim velikim mislima. Vrednost knjige kao da je u tome, što joj se pri svem objektivnom razgledanju problema i sistema, jasno ispoljava osnovna misao, da nam pri istraživanju ne sme biti glavno, da dobijemo pogled na svet, nego da imamo religiju. — Hamann nam daje sjajan pregled o razvoju prirodne nauke u potonja dva stoleća,

pa nas uvodi u njeno današnje stanje. Finom ironijom upućuje nauku u njene granice i pokazuje, kako još od davnina počinje verovanje i kod takozvanih stalnih rezultata nauke. Heim je dodao knjizi važno završno poglavlje »Glauben und Wissen«. — Remmy nam daje u knjizi »Ratsel des Ich« pregled o suštini sugestije, hipnotizma i o mnogim okultnim pojavama. Sve ove pojave iznete su u vezi sa žudnjom našeg vremena za unutrašnjim mirom, za duševnim i telesnim iscelenjem. Druga knjiga »Blicke ins Dunkel« iznosi nam oblast čitanja misli, telepatije, vidovitosti, proricanja u odnosu sa religijom i Biblijom. Knjiga ima mnogo dragocenog da kaže našem vremenu. — Heilmann u e da govori o stvarima duše. Njegovi, mislima bogati i duhoviti, eseji izgledaju kao monolozi jednog samca sa svojom dušom, čije je svekoliko mišljenje upravljeno na to, da mu donese malo sreće, tako potrebne za mukotrpní život. — Cohn se u svesci »Erziehung zur sozialen Gesinnung« obara na zaslepljenost roditelja o sposobnostina njihove dece i dokazuje, da je napredak moguć samo poput pravog socialnog mišljenja. — Amerikanski čelični kralj, Schwab, govori ubedljivim načinom o »Zehn Gebote des Erfolges«. Njegovo iskustvo uči, da novac nikako nije merilo ili uslov za čovečju sreću, nego misao, da smo svoju dužnost ispunili. Povećanje uspeha i prihoda sigurno je, kad se održavaju njegovih deset zapovesti.

Hoffmann, Paul Th.: Das Göttliche. Eine Sammlung religiöser Stimmen der Völker und Zeiten zusammengestellt und eingeleitet. Munchen. Georg D. W. Callwey. 456 str. Vez. M. 8·50.

Patai Edith: Engem is hív a föld. Versek. Budapest 1928. Mult és Jövö. 62 str.

Eisler, Michael Josef: Juda Makkabi. Schauspiel in drei Aufzügen mit einem Prolog. Bratislava 1927. Sigmund Steiner. 61 str.

Jungmann, Max: Jochanan von Giskala. Ein Schauspiel. Berlin 1928. Horodisch & Marx. 86 str.

Blaustein, J. M.: Der Ostjude. Ein Spiel vom Leiden. Mit 4 Originalfederzeichnungen von Heinrich Tischler. Leipzig. M. W. Kaufmann. 41 str. M. 2.—.

Bloch, Berty: Ein Donnerstagmorgen vor der Metzg. In der Rasierstube. Zwei Deigeszersträuber und Grillenvertreiber. Dieseshofen 1928. Selbstverlag. 38 str. M. 1·60.

Jacoby, Alinda: Davids Königswahl. Zwei biblische Bilder. Limburg a. d. L. Limburger Vereinsdruckerei. 19 str.

Eckerskorn, Joseph: David. Biblisches Schauspiel in 4 Aufzügen. Limburg a. d. L. Limburger Vereinsdruckerei. 88 str. M. 1·25.

U beletrističkoj književnosti imamo da zabeležimo čitav niz pesama i gluma. U podebljem tomu Hoffmann je sabrao religioznu poeziju naroda, koja može dati mirne časove ljudima,

koji su umetnički i religiozno vaspitani. Prema uverenju izdavača haotična zbrka religioznosti naših dana odvešće nas novom religioznom držanju čovečanstva, otuda ova zbirka neka nagovesti onom, koji traži religiozno, kako će u budućnosti izgledati religiozno pesništvo. — Puna divote lirski priznanja pesnikinje po milosti Božjoj, Edit Pataieve, jesu nužna unutarnja otkrića njenog bića, koje je ispunjeno čudesnom ljubavlju prema Jevrejsstvu, prema Erec Izraelu i jevrejskom životu. Srce se uzdiže, čovek se umilostivi verovanjem, nadahnućem pesnikinja izlazi sama iz sebe u ovim pesama. Misaonost i duša jesu bitna potpora, a izraz čisto slikovnog je odlika ovih pesama. — U glumi od tri čina Eisler je napisao istoriju makabejskih junaka. Pisac ju je izradio za jednu izvesnu priliku, otuda one lepe scene, divne jevrejske melodije neće promašiti svoje dejstvo. Nesumnjivo je ovaj komad zadobio ljubav narodnu, pa će biti češće prikazivan. — Jungmann raspravlja na literarno važan način jednu znamenitu epizodu jevrejske istorije. Johanan, zapovednik poslednjeg otpornog zamka Galilæe, predaje ovaj Rimljanima, jer uviđa, da neće moći održati grad protiv nadmoćnog neprijatelja, a njegovi su ljudi potrebni u Jerusolimu. Ali i Jerusolim pada zbog nesloge Jevreja. Upletana je ljubavna istorija Johana i njegove neveste Tamare, koja neprestano propoveda mir i propada zbog svoje odvratnosti protiv rata i nasilja. Izvrsna izrada knjige čini je veoma podesnom za poklone. — Potresnu tragediju poljsko-ruskih Jevreja iznosi Blaustein u četiri radnje. Pogrom im je uništio u domovini sve, te postadoše najnesretnijim stvorovima sveta; da bi spasli goli život, prinuđeni su da beže u inozemstvo, gde su, zbog svog istočno-jevrejskog porekla, izloženi novim patnjama. Roditeljska ljubav ih spasava od nemilog krštenja. Pisac uspeva, da prikaže ove Jevreje sa najsimpatičnije strane. Ali njegovo suprotstavljanje nemačkih Jevreja istočnim Jevrejima posve je pogrešno, jer je preterano; oni još nikad nisu odrekli pomoć svojoj nesrećnoj braći. — Berthy Bloch zasmehaće u svoja dva komada sve, koji u dialektu južno-nemačkih Jevreja napisane pošalice budu gledali ili čitali. One su naročito podesne za Purim-predstave. — Biblijske slike o Davidovu izboru za cara od Alinda Jacobya i biblijska gluma iz Davidova života od Eckerskorna veoma su zgodne za školske prikaze i dečje predstave.

Poljakoff, S.: Sabbatai Zewi. Roman. Berlin 1927. Der Heine-Bund. 300 str. Vež. M. 3 75.

Siemer, Heinrich: Juda und die Andern. Roman. Mit einem Geleitwort von Max Brod. Berlin 1928. Gebrüder Paetel. 312 str. M. 5.—, vež. M. 7.—.

Zapletal, Vincenz: Mose, der Volksführer. Kulturgeschichtliche Erzählung aus biblischer Zeit. Paderborn. Ferd. Schöningh. 360 str. Vež. M. 6 60.

Jansen, Werner: Die Kinder Israel. Mose-Roman. Braunschweig 1927. Georg Westermann. 302 str. Vež. M. 6 50!

Kafka, Franz: Das Schloss. Roman. München. Kurt Wolff. 504 str. Vez. M. 8.—.

Patai József: A középső kapu. Egy kis gyermek és egy nagy könyv élete. Budapest 1928. Mult és jövő. 120 str.

• **Präger Max und Schmitz, S.:** Jüdische Schwänke. Wier. 1928. R. Löwit. 251 str. M. 6.—, vez. M. 8.—.

Bibliothek wertvoller Novellen. 324 str. M. 180, vez. M. 3.—.

Grumann, A.: Die Geschichte vom hölzernen Bengele lustig und lehrreich für Kinder. Nach C. Collodi bearbeitet. 270 str. Vez. M. 350.

Koch, L.: Max Butziwackel der Ameisenkaiser. Ein Buch für Kinder und grosse Leute. Nach L. Bertelli deutsch bearbeitet. 264 str. M. 320, vez. M. 480 Freiburg i. Br. Herder.

U drugoj grupi beletrističke literature navešćemo nekoliko romana i pripovedaka. Poljakoff-a Sabatai Zewi moglo bi se nazvati spasavanje časti ovog proslavljenog, ali lažnog Mesije. S. Z. nije u ovom romanu izdajnik, nego fanatik bolje nadežde, čija nepokolebiva vera vrši neizmerno dejstvo na pet učenika Talmuda, koji ga okružuju. Pre svega on se sam čudi znacima, koji su se zbili u vezi sa njegovom osobom; on polako dolazi do saznanja, a mnogo pre onih pet učenika Talmuda, da je on očekivani Mesija. Na dvoru sultana on pada, kad se sa poverenjem u svoju snagu, u turskom odelu pojavljuje svetini, koja ga čežnjivo očekuje i kliče mu, ali ubrzo uzvikuje, da jevrejski Mesija ne može biti Turčin, pa ga napušta. Oplakujući izgublenu nadu svetina posipa sebi glavu pepelom i razdire svoje odelo. — Roman od Siemera je prvo veliko delo savremene nemačke literature o ukupnom problemu jevrejskog čoveka sadašnjosti. Pisac, Nemač sa severa, nije Jevrejin i nema jevrejske krvi. Temeljne teorijske i praktične predstudije omogućavaju pesniku, da prodirno posmatra razne oblike života i pojava nemačkih Jevreja i da ih živo i plastično izlaže u njihovim vrlo kritičnim konfliktima, u njihovim suprotnim težnjama i nadama. Objektivnost i znanje, kojim se u ovom epohalnom romanu savremenog Jevrejstva prilazi raznovrsnim i teškim problemima, pobudili su Maxa Broda, da posveti ovom delu opširnu i kritičnu ocenu. — Zapletal je dovršio drugi deo svoje priče o Mojsiju (prvi je deo prikazan u Almanahu II. str. 178.). Ličnost Mojsija kao vođa u njegovoj osobenoj veličini, koja je u ovoj svesci trebala doći do izraza, Zapletal nije tačno shvatio, tako da Mojsije ove priče ima samo isto ime sa Mojsijem Biblije. Zanosna biblijska istorija izvrnuta je ovde u jedan izveštaj bez duše. Vrlo su dobre slike krajeva i života u njima. — Jansen je svojim romanom stekao nesumnjivo pravo, da ga egiptolozi ismevaju, biblijski eksegeti proglase nezalicom, a jevrejski i hrišćanski vernici izlože cenzuri, jer zapadnjački monoteizam ne izvodi iz genialnog mozga mislećeg Mojsija, nego dovodi ovog mladića iz jednog filmskog

brakoloma, iz koga se rada čisteća bolest i nova religija. U ovom romanu Jevreji su krivi štetnosti od velikog poseda zemlje, oni su uneli i socialističko ludilo među radenike, šta više, oni su finansirali i ustanak Amonovih sveštenika protiv jeretičkog cara Ćhnatona, oni iznudavaju sve građevinske naloge i razoravaju. Lepi stari porodični život robova sa svojim tavanicama, gde žive odvratne igračice umesto čednih domaćica. Jansenu se ne može odreći pesnička umetnost, roman je pun zapetosti, otuda je čist spev antisemitske vrste bez svake istorijske podloge. — Zaostalo delo Kafke: »Das Schloss« izdao je Max Brod u nesavršenom obliku pesnikovu. Brod nagoveštava svršetak, kako mu ga je pesnik ispričao. Ali spada u tajne velikog pesnika Kafke, da za pravog čitaoca spoljašni nastavak nesvršenih velikih romana gubi važnost, šta više, može se komotno biti i bez njega. Kafka, kog zovu majstorom i kraljem nemačkog jezika, imao je snage i velike sposobnosti, da drži otvorene oči sa naročitom energijom; otuda je video mnogo što šta, što se pređe nije ni slutilo. — Patai opisuje zanimljivim načinom život jevrejskog deteta, koje se vaspitava u duhu i atmosferi Talmuda. Knjiga sadrži sećanje na njegovo vlastito detinstvo, kad je kao dečak od šest godina počeo učiti Talmud; ali to nije bilo samo učenje, nego ujedno raznorodna, zabavna lektira, koja budi i oštri duh, jedno carstvo višeg života sa istorijama, pričama i bajkama, jedno učenje, koje život reguliše. Sve opštinske prilike sela, čitav jevrejski život obuhvata ovo izlaganje i pokazuje atmosferu radosnog i zadovoljnog učenja, koje samo onaj zna i ume da ceni, koji ga je sam proživio. — Präger i Schmitz izdali su u ovoj zbirci izbor jevrejskog humora. Oni su crpeli iz dosetaka jevrejske mase, otuda ova zbirka u svom sadanjem sastavu utiče raznorodno i iveseljujući. Mi je najtoplije preporučujemo već i zato, da bi se pomoću ove knjige mogla videti razlika između pravog jevrejskog humora i onoga, koji se, ne baš na korist i slavu Jevrejstva, izdaje za takvog. — Izvrsna »Bibliothek wertvoller Novellen und Erzählungen« ima ovu sadržinu: Otto Ludwig: Zwischen Himmel und Erde; Adalbert Stifter: Das Heidedorf, und Jacob Frey: Das Vaterhaus. Neobično jeftina cena ovih dobrih novela pribavila je najveću rasprostranjenost ovoj knjizi. — Collodi priča deci o živom, drvenom čoveku. Glava mu je puna zlih umišljaja, koje privodi u delo bez mnogog premišljanja. Nesreća, koja ovog nevaljalca na svakom koraku prati, dovodi ga malo po malo do uvidavnosti. Srce mu je takvo, da nije isključena nada, da može iz njega još nešto čestito postati. — Bertelli priča o jednom lenom dečaku, koji se pretvorio u mrava, te je kao takav, na svojim pustolovnim putovanjima, doživio mnoge brige, patnje i borbe. Kad je opet postao čovekom, mladić se izvrgao u valjanog i čestitog momka.

Blätter des Heine Bundes. Eine jüdische Buchgemeinde. Berlin, Pallasstr. 10.

Central, Warszawa, Nowolipski Nr. 7. קטלוג מס׳ 38. Nr. 38.

- E. Gitlin, Warszawa, Kramy — Nalewkwoskie 1. קטליג Nr. 14
ידישע קטלוג: עברית Nr. 15.
- H. Bergmann, Frankfurt a. M. Allerheiligenstr. 45. Katalog 45.
Hebraica. 1928.
- J. Kaufmann, Frankfurt a. M. Schillerstr. 19. Katalog 80. Judaica.
Herder, Freiburg i. Br. Aus allen Gebieten.

Navedeni katalogi mogu se na zahtev besplatno uz plaćenu poštarinu dobiti od dotičnih knjižara.